

Design and Validation of an Entrepreneurial Curriculum Model for Secondary Schools Aligned with the General Policies of National Entrepreneurship

Mahbubeh Jafarpour¹ , * Sayyed Ahmad Hashemi² , Ali Asghar Mashinchi³

1. PhD Candidate of Curriculum Planning, Faculty of Humanities, Islamic Azad University Lamard Branch, Lamard, Iran

2. Professor, Department of Educational Sciences, Faculty of Humanities, Islamic Azad University Lamard Branch, Lamard, Iran

3. Assistant Professor, Department of Education, Faculty of Humanities, Islamic Azad University Lamard Branch, Lamard, Iran

Citation: Jafarpour, M., Hashemi, S.A., & Mashinchi, A.A. (2024). [Design and Validation of an Entrepreneurial Curriculum Model for Secondary Schools Aligned with the General Policies of National Entrepreneurship]. *Quarterly Journal of the Macro and Strategic Policies*, 12(1), 48-86. <https://doi.org/10.30507/jmsp.2023.395118.2571>

 <https://doi.org/10.30507/jmsp.2023.395118.2571>

 20.1001.1.23452544.1403.12.45.3.4

Funding: See Page 48

Received: 2023/04/29

Accepted: 2023/07/05

Available Online: 2024/03/20

Article Type: Research paper

Keywords:

Curriculum,
macro policies,
entrepreneurship,
secondary education.

Abstract

This research proposes a precise model for an entrepreneurial curriculum in high schools that aligns with the broader entrepreneurship policies of the educational system. The study is descriptive in terms of data collection and employs a mixed-method approach (qualitative-quantitative) for analysis. In the qualitative phase, meta-synthesis and thematic analysis were utilized to determine the dimensions and components of the entrepreneurial curriculum, with fifteen entrepreneurship experts purposefully selected until theoretical saturation was achieved. The analytical scope encompassed both relevant literature and the 2011 Fundamental Transformation Document of Education. Semi-structured interviews and a researcher-developed content analysis checklist served as measurement tools, and data were analyzed through thematic analysis. For the quantitative phase, the sample included 130 entrepreneurship teachers from public high schools in Shiraz, calculated using Morgan's table. SPSS (version 22) and Amos (version 23) software were used for data analysis. Findings indicate that a high school entrepreneurial curriculum model can be structured around nine key elements derived from relevant documentation. The exploratory factor analysis resulted in a nine-factor solution explaining 61.21% of the variance, and confirmatory factor analysis validated this nine-factor structure. Among the components in the "Entrepreneurial Curriculum Model for Schools" policy, factor loadings and significance values confirm that dimensions, sub-components, and items are statistically significant at the 0.05 level. These results demonstrate that the proposed entrepreneurial curriculum model for high schools aligns with overarching system policies, comprising objectives, grouping, content, materials, learning resources and tools, learning activities, teaching and learning methods, assessment and tools, physical space, and timing.

* Corresponding Author:

Sayyed Ahmad Hashemi, PhD

Address: Islamic Azad University Lamard Branch, Lamard

Tel: +98(917)9823099

Email: hmd_hashemi@yahoo.com

طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه‌درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه همسو با سیاست‌های کلی کارآفرینی نظام

محبوبه جعفرپور^۱، * سیداحمد هاشمی^۲، علی اصغر ماشینیچی^۳

۱. دانشجوی دکتری، رشته برنامه‌ریزی درسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد، لامرد، ایران
۲. استاد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد، لامرد، ایران
۳. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد، لامرد، ایران

 20.1001.1.23452544.1403.12.45.3.4

چکیده

تاریخ دریافت: ۹ اردیبهشت ۱۴۰۲
تاریخ پذیرش: ۱۴ تیر ۱۴۰۲
تاریخ انتشار: ۱ فروردین ۱۴۰۳

نوع مقاله: علمی - پژوهشی

کلیدواژه‌ها:

برنامه‌درسی،
سیاست‌های کلان،
کارآفرینی، متوسطه
دوم.

هدف از این پژوهش ارائه الگویی دقیق از برنامه‌درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه است که با سیاست‌های کلی کارآفرینی نظام همسو باشد. این پژوهش از لحاظ روش گردآوری داده‌ها، توصیفی و از نظر شیوه اجرا، کیفی-کمی است. در بخش کیفی، با استفاده از رویکرد فراترکیب و با تحلیل مضمون، ابعاد و مؤلفه‌های برنامه‌درسی کارآفرینی توسط پانزده نفر از متخصصان کارآفرینی به شکل هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری انتخاب شد. جامعه تحلیلی شامل دو بخش متون مرتبط با موضوع پژوهش و متن سند تحول بنیادین آموزش و پرورش مصوب ۱۳۹۰ بود. ابزار اندازه‌گیری در بخش کیفی، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و نیز سیاهه تحلیل محتوای محقق ساخته بود. داده‌های اسنادی به شیوه کیفی در فرایند تحلیل مضمون تحلیل شد. در بخش کمی، جامعه آماری دبیران کارآفرینی مدارس متوسطه دولتی شهر شیراز بود که با استفاده از جدول مورگان، تعداد ۱۳۰ نفر ارزیابی شد. برای تجزیه و تحلیل یافته‌ها از نرم‌افزارهای اسپ‌اس‌اس (نسخه ۲۲) و ایموس (نسخه ۲۳) استفاده شد. طبق یافته‌های تحقیق، الگوی برنامه‌درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه را می‌توان براساس مستندات مرتبط، در قالب سه عنصر تدوین کرد. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به راه‌حلی سه‌عاملی انجامید که ۶۱/۲۱ درصد از واریانس مقیاس را تبیین می‌کرد. با هدف ارزیابی بیشتر ساختار سه‌عاملی نام‌برده، از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. همچنین در بین مؤلفه‌های سیاست «طراحی الگوی برنامه‌درسی کارآفرینانه مدارس»، ضرایب بارهای عاملی و مقادیر معناداری ابزار اندازه‌گیری نشان می‌دهد ابعاد، زیرمؤلفه‌ها و گویه‌های مرتبط با آن‌ها دارای بار عاملی قابل قبول و در سطح خطای ۰/۰۵ معنادار است. نتایج نشان می‌دهد الگوی برنامه‌درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه همسو با سیاست‌های کلی نظام است و شامل عناصر هدف، گروه‌بندی، محتوا، مواد، منابع و ابزار یادگیری، فعالیت‌های یادگیری، روش‌های یاددهی-یادگیری، ارزشیابی و ابزارهای آن، مکان و فضا، و زمان است.

* نویسنده مسئول:

دکتر سیداحمد هاشمی

نشانی: لامرد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لامرد

تلفن: ۹۸۲۳۰۹۹ (۹۱۷)۹۸

پست الکترونیک: hmd_hashemi@yahoo.com

۱. مقدمه

امروزه برنامه‌درسی کارآفرینانه در مراکز آموزشی و توسعه و بهبود فضای کسب‌وکار، به‌عنوان پیش‌نیاز توسعه کارآفرینی و نیل به رشد اقتصادی مطلوب، چنان اهمیتی دارد که در فضای اقتصادی جهان از آن به «زیربنا و راهبرد اقتصادی» یاد می‌شود (انصاری‌سامانی و علیزاده‌اوجقاز، ۱۳۹۹، صص. ۵۹۸-۶۲۳). سیاست‌های کلی یا به تعبیری، اولویت‌های هر کشوری حاوی چارچوب و مبنای جهت‌گیری در همه ابعاد آن است. چنین سیاست‌هایی به‌طور کلی نقش راهبردی و نظم‌دهنده در جریان‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشور دارد که با ایفای این نقش، یکپارچگی امور آن کشور در بلندمدت تضمین خواهد شد (کرمی و رسولی‌نژاد، ۱۳۹۸، صص. ۲۰۸-۲۲۵). جایگاه سیاست‌های کلی کارآفرینی و اولویت آن در برنامه‌درسی مدارس با توجه به رویکرد سیاست‌های کلی نظام، یکی از مسائل مورد بحث در میان اندیشمندان است. بررسی این‌گونه سیاست‌ها نتایج کاربردی و مفیدی را جهت بهبود و کارآتر کردن اجرای آن‌ها در اختیار برنامه‌ریزان و سیاست‌مردان قرار می‌دهد (علوی، ۱۳۹۵، صص. ۶۳-۱۴۳). ایده‌توجه به آموزش کارآفرینی شوروشوق زیادی در چند دهه گذشته ایجاد کرده و نتایج زیادی به بار آورده که مهم‌ترین آن‌ها رشد اقتصادی، ایجاد اشتغال، رشد فردی، افزایش مشارکت مدرسه در خدمات‌دهی، بهبود کیفیت خدمات و فعالیت‌هاست (Lacke us, 2015).

آموزش کارآفرینی فرایندی است نظام‌مند، آگاهانه و هدف‌گرا برای تربیت افراد غیرکارآفرین به‌صورتی خلاق (ذبیحی و مقدسی، ۱۳۸۵). مارتینز و براون (2013) اعتقاد دارد در آموزش کارآفرینی، اهداف و نتایج با هم ترکیب می‌شوند. گیب (2011) اظهار می‌کند تمرکز اصلی منافع سیاسی بر ایجاد ذهنیت کارآفرینی در افراد جوان است. هینونن و آکوال (2007) هدف آموزش کارآفرینی را تلفیق مهارت‌ها و ویژگی‌های کارآفرینی شخصی با روند کارآفرینی و مرتبط با رفتار می‌دانند. گسترش فرهنگ و روحیه کارآفرینی و پرورش کارآفرینان، بیشتر به‌عنوان سرمایه‌های اصلی عرصه کار و تولید برای آینده نزدیک، در هر جامعه‌ای ضرورتی انکارناپذیر است که خود مستلزم توجه اساسی به امر آموزش است. آموزش کارآفرینی در مدرسه‌ها کمک می‌کند دانش‌آموزان طرز فکر کارآفرینانه پیدا کنند و دانش و مهارت‌های لازم برای توسعه فرهنگ کارآفرینی را در جامعه گسترش دهند (Abd Hamid, 2013).

در بسیاری از کشورها آموزش کارآفرینی از مدرسه‌های ابتدایی شروع می‌شود و در مقاطع عالی و دانشگاهی ادامه می‌یابد. در مدرسه‌های ابتدایی با نمایش کارتون‌ها و در دبیرستان‌ها از طریق برنامه‌های ایجاد کسب‌وکار دانش‌آموزی، فراگیران با کارآفرینی آشنا می‌شوند (رحیمی و شریف، ۱۳۹۳، صص. ۱۰۴). معرفی آموزش کارآفرینی از سطح مدرسه‌های ابتدایی، دانش و مهارت‌های اساسی در دانش‌آموزان ایجاد می‌کند و آن‌ها را قادر می‌سازد در برابر مسائل و مشکلات زندگی مقاومت کنند و در طول دوران تحصیل، از ابتدایی تا دبیرستان و حتی پس از آن در محیط کار، با

اعتماد به نفس بیشتری فعالیت کنند (Udu & Amadi, 2013). در ایران، با وجود اهمیت آموزش کارآفرینی در مقاطع تحصیلی پایه، در جهت ارتقای فرهنگ کارآفرینی در کشور، بار اصلی آموزش کارآفرینی بر عهده دانشگاه‌هاست و به غیر از هنرستان‌های کاردانش، در سایر مراکز آموزشی، به مسئله آموزش کارآفرینی توجه نمی‌شود. بنابراین تغییر مکان آموزش کارآفرینی از دانشگاه‌ها به مدرسه‌ها اهمیت دارد؛ زیرا دوره ابتدایی و دبیرستان تعیین‌کننده‌ترین سطح آموزش رسمی در ایجاد و توسعه رفتارها و نگرش‌های کارآفرینانه در دانش‌آموزان است (نادری، امیری، جعفری و دل‌انگیزان، ۱۳۹۴، ص. ۱۹). لاگنن (2013) می‌گوید دلایل روشنی برای ادغام کارآفرینی با برنامه‌های درسی مدرسه‌ها وجود دارد. با ادغام کارآفرینی در آموزش و پرورش (برنامه درسی)، مهارت‌هایی که کارفرمایان به دنبال آن هستند و دانش‌آموزان را قادر می‌سازد تعریف خود را از موفقیت بیان کنند، تقویت می‌شود. ادغام آموزش کارآفرینی در برنامه درسی مدرسه‌ها موجب غنی‌سازی تجارب یادگیری فراگیران و افزایش ارتباط بین مدرسه، صنعت و کشاورزی می‌شود. از آنجا که این موضوع تازگی دارد، فرصت‌هایی برای آزمودن محتوا و روش‌های تدریس کارآفرینی فراهم می‌آورد (یعقوبی نجف‌آبادی، ۱۳۸۹، ص. ۳۱). برنامه درسی کارآفرینی از نظر ماهیت باید مبتنی بر اعتباریابی الگوی برنامه درسی مبتنی بر رویکرد چندرشته‌ای باشد. این برنامه باید قواعد پیچیدگی علوم را نشان دهد و همان‌گونه که افراد دارای استعدادها، انگیزه‌ها و هویت‌های پیچیده‌اند، این برنامه باید نیازهای متنوع آن‌ها را برطرف کند (Luczkwi, 2008).

بنا به تعریف فرهنگ لغت وبستر، کارآفرین کسی است که متعهد می‌شود مخاطره‌های فعالیت اقتصادی را سازمان‌دهی، اداره و تقبل کند (اکبری، ۱۳۸۵). کارآفرین فردی است که ابزار تولید را به منظور ادغام آن‌ها برای تولید محصولات قابل عرضه به بازار توسعه می‌دهد. کارآفرین عاملی است که تمام ابزار تولید را ترکیب می‌کند و مسئولیت ارزش تولیدات، بازیافت کل سرمایه به کارگرفته‌شده، ارزش دستمزدها، بهره و اجاره پرداخت‌شده و همچنین سود حاصل را بر عهده می‌گیرد. کارآفرین فردی است که تخصص وی تصمیم‌گیری عقلانی و منطقی در خصوص ایجاد هماهنگی در منابع کمیاب است. کارآفرینی تسریع‌کننده‌ای است که جرعه رشد و توسعه اقتصادی را فراهم می‌آورد. کارآفرین فردی است که شرکت‌های جدیدی را راه‌اندازی می‌کند که سبب ایجاد و رونق شغل‌های جدید می‌شوند (احمدپورداریانی و مقیمی، ۱۳۸۰).

اصطلاح کارآفرینی اولین بار در زبان فرانسه استفاده شد. این واژه به معنای متعهد شدن است و در زبان انگلیسی، جان استوارت میل، در سال ۱۸۴۸ م، آن را به undertake ترجمه کرد. مفهوم کارآفرینی ابتدا در اقتصاد مطرح بوده است و تا دهه ششم قرن بیستم، بیشتر اندیشمندان علوم اقتصاد به آن پرداخته‌اند؛ اما در مجموع نتوانستند تعریفی جامع و کامل از کارآفرینی بیان کنند. بنابراین نقش آن در نظریه‌های اقتصادی به تدریج کم‌رنگ شد و همراه با پررنگ شدن نقش کارآفرینان در توسعه اقتصادی جوامع، روان‌شناسان به بررسی ویژگی‌های کارآفرینان پرداختند. براساس دیدگاه‌های متفاوت، تعریف‌های بی‌شماری از کارآفرینی بیان شده است.

شامپیتر، از اعضای مکتب اقتصادی آلمان و پدر کارآفرینی، بر این باور است که کارآفرینی نیروی محرکه اقتصاد است. از دیدگاه کاسن، هر نوع فعالیت یا کسب‌وکاری که به تولید محصول جدید یا ایجاد روش‌های تازه در فرایند تولید منجر شود، کارآفرینی محسوب می‌شود (cited Engle et al., 2010). برخی نیز آن را معادل ارزش‌آفرینی در زبان فارسی می‌دانند.

در حالی که هیچ نظریه‌ای هنوز نتوانسته است رفتار کارآفرینان را به‌طور کامل تشریح کند و تعریف واحد و مشخصی از آن به دست دهد، برخی صاحب‌نظران ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینان را بررسی کرده و معتقدند این ویژگی‌ها وجه تمایز کارآفرینان از غیرکارآفرینان است. مطالعه **یداللهی‌فارسسی و میرعرب رضی (۱۳۸۸)** نشان می‌دهد بهترین روش‌های آموزش کارآفرینی به‌ترتیب اولویت عبارت‌اند از: روش‌های کاربردی و عملی، کارگاه آموزشی، روش آموزشی سمینار، روش آموزشی مصاحبه و ملاقات با کارآفرینان و روش آموزشی سخنرانی. بررسی مقایسه‌ای رویکردهای یادگیری در مدارس و دانشکده‌های کسب‌وکار با رویکردهای کارآفرینی در دنیای واقعی نیز بیانگر این است که آنچه در مدارس کسب‌وکار به دانشجویان آموزش داده می‌شود، با رویکردهای کارآفرینی در دنیای واقعی تا حدود زیادی متفاوت است. درک این تفاوت‌ها به مدرسان امر کارآفرینی کمک می‌کند روش‌های تدریس نوینی طراحی کنند که ارتباط نزدیک‌تری با رویکردهای کارآفرینی در دنیای واقعی دارد. **رحیمی و دهقان (۱۳۹۹)** در پژوهشی با عنوان واکاوی ماهیت عناصر الگوی برنامه‌درسی جامعه‌محور در نظام آموزش عالی براساس رویکرد فراترکیب، اظهار کردند مفاهیم برنامه‌درسی جامعه‌محور در نظام آموزش عالی را می‌توان در هشت طبقه کلی دسته‌بندی کرد و متناسب با آن ماهیت عناصر را نمایند. در برنامه‌درسی جامعه‌محور، اهداف شامل ابعاد سیاسی، فرهنگی، شغلی، زیست‌محیطی، پژوهشی، فناوری و ارزش‌های انسانی و معنوی است. در این الگو، عنصر محتوا به‌صورت معنادار و کاربردی، عنصر روش‌های یاددهی - یادگیری به‌صورت تجربی و مسئله‌مبنا و ارزشیابی به‌صورت کلی و مهارتی صورت می‌گیرد. نتایج فراترکیب توسط شبکه‌مضامین به‌عنوان الگوی مفهومی و راهنمای عمل ترسیم و پیشنهادهای کاربردی در راستای بازنگری الگوی برنامه‌های درسی نظام آموزش عالی در راستای جامعه‌محوری ارائه شد.

فرانک و دیگران (2014)، در تحقیقی با عنوان آموزش کارآفرینی در دبیرستان‌های اتریش به این نتیجه رسیدند که عوامل بسیاری در رشد ویژگی‌های شخصیتی کارآفرینی دخیل‌اند که مدرسه در تدارک این عوامل نقشی انکارناپذیر دارد. هدف از پژوهش مذکور بررسی عوامل مؤثر بر نگرش‌ها و روحیات کارآفرینی دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر وین در اتریش بود. این عوامل شامل امکانات و فناوری مدرسه، برنامه‌های درسی و غیردرسی، معلمان و مدیران، محیط و فرایند آموزش بود. آموزش کارآفرینی در سنین آموزش موجب تشویق افراد به انتخاب کارآفرینی، به‌عنوان گزینه شغلی، خواهد شد و کلید رسیدن به توسعه فرهنگ کارآفرینی و برخورداری از نسل آینده کارآفرین خواهد بود. آموزش‌های نادرست سبب کم‌رنگ شدن ویژگی‌های کارآفرینی در این سنین می‌شود

(بهمنی، آراستی و حسینی، ۱۳۹۸، صص. ۶۴۵-۶۳۰). لذا طراحی برنامه‌دستی کارآفرینانه در مدارس در امر آموزش کارآفرینی افراد جامعه بسیار اثربخش است.

این پژوهش درصدد است با تحلیل محتوای طرح تحول بنیادین در آموزش و پرورش به تبیین مؤلفه‌ها، سیاست‌ها و چارچوب‌های الگوی برنامه‌دستی کارآفرینانه در مدارس متوسطه در سطح ملی بپردازد. با توجه به اهمیت مدارس در انسان‌سازی و ایجاد تحول و توسعه در جوامع انسانی، سؤال اصلی پژوهش از این قرار است: «براساس سیاست‌های کلی نظام و سند تحول بنیادین، چه مؤلفه‌هایی در طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه‌دستی کارآفرینانه در مدارس متوسطه دوم اثرگذار است؟»

۲. پیشینه تحقیق

امیری (۱۳۸۸) در مطالعه‌اش با عنوان محدودیت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوظهور، موانع و محدودیت‌های کارآفرینان نوظهور را بررسی کرده و مهم‌ترین محدودیت‌های راه‌اندازی کسب‌وکارهای نوظهور را برشمرده است: محدودیت‌های نگرشی و فرهنگی، محدودیت‌های آموزشی، محدودیت‌های حمایتی و زیربنایی، محدودیت‌های بازار و محیط کار، محدودیت‌های قانونی و اداری و محدودیت‌های شخصی افراد. در بخش محدودیت‌های آموزشی، مهم‌ترین محدودیت‌های آموزش را بیان کرده است که عبارت‌اند از: به‌کارگیری شیوه‌های سنتی آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها، فقدان آموزش‌های راه‌اندازی و مدیریت کسب‌وکار، نبود تناسب بین آموزش‌ها و نیازهای آموزشی متقاضیان دوره‌های آموزش کارآفرینی و نامناسب بودن آموزش‌های موجود در زمینه کارآفرینی.

سبزه (۱۳۹۶) پژوهشی با هدف طراحی الگوی برنامه‌دستی کارآفرینی برای کودکان پیش‌دبستان و ارزشیابی آن از دیدگاه متخصصان برنامه‌دستی، کارآفرینی و مربیان انجام داده است. جامعه آماری پژوهش او شامل تمام متخصصان برنامه‌ریزی درسی و متخصصان کارآفرینی شاغل در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران و دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران و مربیان شاغل در مراکز پیش‌دبستان شهر تهران است که در دوره تربیت مربی کودک در مرکز جهاد دانشگاهی تهران در سال ۹۲-۹۳ شرکت کرده‌اند. برای طراحی الگوی برنامه‌دستی کارآفرینی ابتدا سه مؤلفه کارآفرینی، یعنی دانش، نگرش و مهارت، استخراج شد و عناصر برنامه‌دستی، شامل اهداف، محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی، براساس هر مؤلفه تنظیم گشت. نتایج تحقیق نشان داد برپایه الگوی برنامه‌دستی طراحی شده در این تحقیق، منظور از کارآفرینی برای کودکان پیش‌دبستان فقط آموزش کسب‌وکار نیست، بلکه کارآفرینی به‌منزله نگرش و سبک زندگی، در قالب الگوی برنامه‌دستی کارآفرینی و بر مبنای سه مؤلفه اصلی دانش، نگرش و مهارت کارآفرینی برای کودکان پیش‌دبستان طراحی شده و محورهای اصلی آن براساس ویژگی‌های رشدی کودکان، از قبیل خلاقیت، تمایل به کار و تلاش مستمر، کنجکاوی، پویایی و فعالیت مداوم، مثبت‌اندیشی،

استقلال طلبی، میل به موفقیت و مسئولیت‌پذیری، تنظیم شده است.

مدرسی سریزدی، نادری، سیف‌نراقی و احقر (۱۳۹۸) در پژوهشی با هدف اعتباریابی الگوی برنامه‌درسی مبتنی بر رویکرد کارآفرینانه (مورد مطالعه: درس فارسی دوره دوم ابتدایی) نشان دادند از نظر معلمان و متخصصان، الگوی برنامه‌درسی پیشنهادی در ابعاد هدف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری و ارزشیابی در حوزه‌های دانش، نگرش و مهارت دارای اعتبار است.

هاشمی، امید، قلتاش و ماشینی (۱۳۹۸) در پژوهشی با عنوان بر ساخت‌های ذهنی مدیران آموزشی از برنامه‌درسی آموزش کارآفرینی در مدارس دریافتند برنامه‌درسی کارآفرینی، به‌عنوان مقوله‌ای محوری، با توجه به شرایط می‌تواند به کارکرد اقتصادی در مدارس بینجامد.

چو (2021) در پژوهشی با عنوان آموزش کارآفرینی، برنامه‌درسی و شایستگی مدرس به‌عنوان پیشینه کارآفرینی دانشجویان به این نتیجه رسید که گروه پاسخ‌دهنده قویاً به سودمندی آموزش کارآفرینی برای توسعه اقتصادی اعتقاد دارند که نشان می‌دهد آن‌ها به خوبی با نقش و دستاوردهای کارآفرینی در سطح کلان آشنا نیستند. از دیگر یافته‌های مطالعه مذکور این است که شایستگی درک‌شده از تیم سخنرانی هم‌بستگی متوسط و مثبتی را با قصد کارآفرینی دانشجویان نشان می‌دهد؛ یعنی مؤسساتی که برنامه‌های کارآفرینی را اجرا می‌کنند، باید این مسئولیت را بپذیرند تا اطمینان یابند افرادی که برای برگزاری دوره‌ها به کار گرفته می‌شوند، نه‌فقط از صلاحیت کافی برخوردارند، بلکه می‌توانند قصد کارآفرینی را در دانش‌آموزان برانگیزند.

هورنگ، هسیانو، لیو، چو و چانگ (2021) در پژوهشی با عنوان یادگیری کارآفرینی نوآورانه: توسعه برنامه‌درسی تأثیرگذار برای دانشجویان مقطع کارشناسی بیان کردند دانش‌آموزانی که مداخله را دریافت کردند، کارآفرینی نوآورانه خود را به‌طور قابل توجهی افزایش دادند. این مطالعه به بررسی کارآفرینی نوآورانه از طریق ابزارهای کمی و کیفی پرداخته است. یافته‌ها از تأثیر مثبت آموزش بر پتانسیل کارآفرینی حمایت می‌کند. علاوه بر این، یک مدل پرورش کارآفرینی ابتکاری ترسیم شد که می‌تواند سهم محتوای آموزشی و پیشرفت یادگیری را ارائه دهد که می‌تواند به مریبان کمک کند تا برای دوره آموزشی به خوبی آماده شوند و پیشرفت دانش‌آموزان را پیش‌بینی کند.

جان سینسرا (2018) در پژوهشی با عنوان طراحی برنامه‌درسی کارآفرینی مبتنی بر پایداری به‌عنوان فرایند یادگیری اجتماعی، اظهار کرد این نوع برنامه‌درسی برای توسعه ظرفیت گروه برای گرد هم آوردن دانش و دیدگاه‌های متنوع برای راه‌حل‌ها و ایده‌های نوآورانه امکان‌پذیر است و همچنین برای همکاری و همکاری مؤثر، به‌عنوان گروه، بسیار اهمیت دارد. مفاهیم فرهنگ گفت‌وگو، مشارکت و یادگیری در گروه‌های متنوع به‌عنوان اصول مهم برای توسعه برنامه‌های درسی مبتنی بر ESD نوآورانه در رشته‌های مختلف مورد بحث قرار می‌گیرد. در این

برنامه درسی تأکید می‌شود نه فقط دانش‌آموزان، بلکه توسعه‌دهندگان برنامه درسی نیز باید شایستگی‌های مربوط به ESD را کسب کنند.

با توجه به اینکه در دوره دوم آموزش متوسطه الگوی برنامه درسی کارآفرینانه طراحی نشده است، این سؤال مطرح می‌شود: «چگونه می‌توان الگوی برنامه درسی کارآفرینانه را در مقطع متوسطه دوم طراحی کرد؟» بر این اساس، در این پژوهش به پرسش‌های زیر پاسخ داده شده است:

الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در دوره متوسطه چگونه است؟

اعتبار الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در دوره متوسطه چگونه است؟

۳. چارچوب نظری

در سیاست‌های کلی نظام، از قبیل سیاست‌های کلی اشتغال، سیاست‌های کلی تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی و سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه، بر بهبود اوضاع کسب‌وکار و ارتقای جایگاه ایران در شاخص کارآفرینی تأکید شده است. در همین راستا و براساس گزارش انجام کسب‌وکار ۲۰۲۰ بانک جهانی، جایگاه ایران در هرکدام از زیرشاخص‌ها و مؤلفه‌های آن در مقایسه با کشورهای اول جهان و منطقه در همان زیرشاخص بررسی شده است (بیابانی و پهلوان‌زاده، ۱۳۹۸، صص. ۶۱۲-۶۲۹). کارآفرینی از طریق نوآوری، اختراع و رقابت‌پذیری بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. کارآفرین با خلق ایده‌های نو در فرایند تولید، سبب پیدایش فناوری، محصولات و خدمات می‌شود. کارآفرینی عامل ایجاد فضای سالم اقتصادی و رونق اقتصادی، و انتقال فناوری است (خدابخشی و گلزری، ۱۴۰۱، صص. ۵۶۴-۵۸۵).

در عصر حاضر، به دلیل پیشرفت‌های علمی و فنی، بازنمایی‌های ذهنی بشر از کره زمین به دهکده جهانی مبدل شده است. از آنجا که شبکه‌های ارتباطی بازارهای گوناگون تولید و عرضه خدمات را در سطح ملی، منطقه‌ای و جهانی به یکدیگر متصل کرده و کلید ورود به بازارهای جهانی را رقابت‌پذیری دانسته‌اند، بدیهی است در این رقابت جهانی نه فقط کشورها، بلکه همه نهادها و افراد باید دائماً قابلیت‌های رقابت‌پذیری و سازگاری خود را افزایش دهند (Urbano, Aponte & Toledano, 2008). در این میان، توجه بسیاری از سیاست‌گذاران و تصمیم‌سازان سیاسی به نقش بالقوه کارآفرینان معطوف شده است. فرایند کارآفرینی عامل کلیدی رشد و توسعه اقتصادی در عصر مدرن شناخته شده است و در مرکز رقابت بین‌المللی، شرکت‌های کارآفرین هستند که لبه تیز رقابتی‌شان معطوف به انعطاف سازمانی و راهبرد تغییر مستمر در فرایندها، محصولات و طرح‌هاست (شاه‌حسینی، ۱۳۹۲، ص. ۱۴۹).

برای دستیابی به این مهم، پرورش ایده‌های خلاق و کارآفرین که خود را با دنیای جدید هماهنگ کنند، ضروری به نظر می‌رسد. در جوامعی که بین مراکز آموزشی و پژوهشی ارتباط دو

سویه و فعال وجود دارد، پدیده رشد و توسعه، و پویایی و نوآوری در آن‌ها اهمیت دارد. البته جایگاه واقعی آموزش و پرورش زمانی مشخص می‌شود که نقش آن در امر توسعه همه‌جانبه، همچون توسعه فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، نیز مورد توجه قرار گیرد. جذب فارغ‌التحصیلان در بازار کار منوط به داشتن توانایی‌ها و ویژگی‌هایی است که بخشی از آن‌ها باید در طول دوران تحصیل در دانشگاه ایجاد شود. به نظر می‌رسد تناسب نداشتن فرایندها و مواد آموزشی موجود با مهارت‌ها و توانایی‌های مورد نیاز بازار کار، مهم‌ترین عامل ناکامی فارغ‌التحصیلان در کاربایی و اشتغال است (بورخانی، مطهر و انصاری، ۱۳۹۳).

مک‌کلاند در دهه ۱۹۶۰ م، اولین کسی بود که درباره این ویژگی‌ها نظریه‌پردازی کرد. به اعتقاد او، کارآفرینان، برخلاف عامه مردم، به کسب موفقیت و بهبود عملکردشان بسیار علاقه‌مندند. آن‌ها خطرپذیرند و می‌خواهند تلاش‌های فردی‌شان را به نتیجه برسانند و خواهان استقلال در زندگی‌شان هستند. تلاش‌های پایدار مک‌کلاند در حوزه کارآفرینی باعث شد شایستگی‌های شخصیتی کارآفرینان به‌عنوان ویژگی‌های ثابت وارد حوزه تحقیقاتی کارآفرینی شود؛ به‌طوری که بعدها مهم‌ترین مدل جامع کارآفرینی از سوی مؤسسه آن‌ها در توسعه کارآفرینی هند ارائه شد. براساس این مدل، کارآفرینان پنج ویژگی دارند: توفیق‌طلبی، خطرپذیری، استقلال‌طلبی، خلاقیت و خودکارآمدی. امروزه باور ذاتی بودن ویژگی‌های کارآفرینی نه فقط پذیرفته نیست، بلکه آموزش این ویژگی‌ها و پژوهش درباره آن در دو دهه گذشته (موسوم به دهه‌های طلایی کارآفرینی) بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته و حتی در کشورهای در حال توسعه به‌عنوان یک ضرورت مطرح شده است. از آنجا که کارآفرینان در ارتقای اشتغال و بهبود وضعیت اقتصادی جوامع نقش مهمی دارند، آموزش کارآفرینی و افزایش فعالیت‌های کارآفرینانه، محرک مناسبی در جهت رشد و توسعه جوامع به شمار می‌آید و موجب افزایش درآمد و بهبود زندگی افراد می‌شود. از این رو برنامه‌ریزان اجتماعی و اقتصادی در کشورهای مختلف برآن اند با استفاده از نظام‌های آموزشی، به‌خصوص نظام‌های آموزش عالی، کارآفرینی را در جامعه ترویج دهند (سیادت، رضازاده و بیری، ۱۳۹۱). برنامه‌ریزی، از عوامل مؤثر در شاخص‌های توسعه، اهمیت فراوان دارد. آموزش و پرورش نیز برای دستیابی به اهداف خود در زمینه‌های گوناگون به برنامه‌ریزی نیازمند است. یکی از انواع برنامه‌ریزی در نظام تربیتی، برنامه‌ریزی درسی است. برای همه افرادی که به‌نوعی با تربیت انسان‌ها در حوزه‌های مختلف سروکار دارند، لازم است با برنامه‌ریزی درسی و فرایند آن آشنا باشند (هاشمی و دیگران، ۱۳۹۸).

برنامه درسی کارآفرینی از نظر ماهیت باید مبتنی بر رویکرد چندرشته‌ای باشد. این برنامه باید قواعد پیچیده علوم را نشان دهد. از آنجا که افراد استعدادها، انگیزه‌ها و هویت‌های پیچیده دارند، این برنامه باید نیازهای متنوع آن‌ها را برآورده کند (Luczkiw, 2008). برنامه درسی کارآفرینی باید پنج بُعد داشته باشد: محیط، اقتصاد، کارآفرینان، شرکت (بنگاه) و

پیچیدگی. جنبه محیط این موضوع را بررسی می‌کند که محیط چگونه بر رفتار جوامع و افراد اثر می‌گذارد. بُعد اقتصاد بازتاب‌دهنده راهبردهایی است که برای موفقیت در این محیط مورد نیاز است. در بخش کارآفرینان، فراگیران با افراد کارآفرین جامعه مصاحبه می‌کنند و از این طریق ذهنیت و آمادگی کارآفرینی را به دست می‌آورند و با دشواری‌ها و فرصت‌های شروع کسب‌وکار در جامعه آشنا می‌شوند. در خصوص بُعد شرکت یا بنگاه می‌توان گفت فراگیران از طریق تحلیل محیط، اقتصاد و کارآفرینان چارچوبی برای طراحی واحد بنگاه فراهم می‌کنند. بخش پنجم، یعنی پیچیدگی، نشان‌دهنده پیچیدگی عمل کارآفرینی و تأثیر متغیرهای مختلف بر کارآفرینی است (شرفی، مقدم و مذبوحی، ۱۳۹۰).

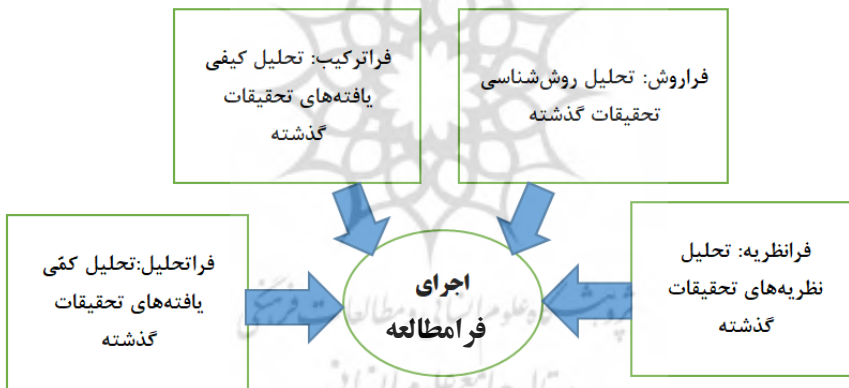
۴. روش تحقیق

روش پژوهش، ترکیبی دومرحله‌ای اکتشافی متوالی از نوع ابزارسازی طراحی و اعتباربخشی برنامه درسی کارآفرینی است. در مرحله اول با رویکرد کیفی (فرا ترکیب)، با مطالعه منابع و متون و شیوه همسوسازی داده‌ها، کدهای مضامین پایه، سازمان‌دهنده و کلیدی مرتبط با برنامه درسی کارآفرینانه استخراج شد. در مرحله بعد با استفاده از معیارهای اعتبارسنجی کیفی (قابلیت اعتبار، تأییدپذیری و انتقال‌پذیری) چارچوب اولیه تدوین شده از نظر اعتبار بررسی و سپس در قالب یک ابزار برای مرحله کمی آماده شد. در بخش کیفی، عوامل شکل‌دهنده برنامه درسی کارآفرینانه در مقطع متوسطه با استفاده از روش فراترکیب طراحی شد و سپس به کمک این روش، با تأکید بر رویکردی اکتشافی، پیشینه تحقیق مورد بررسی قرار گرفت؛ زیرا هدف آن شناسایی ایده‌های جدید و ملموس درباره برنامه درسی کارآفرینانه است. داده‌های تحقیق با استفاده از روش فراترکیب تجزیه و تحلیل شد. بر این اساس، ابتدا پیشینه تحقیق به دقت مطالعه شد و سپس از بین متون بررسی شده، برای هر یک از مؤلفه‌های کلیدی، مضامینی بیرون کشیده شد و در قالب مؤلفه‌های برنامه درسی کارآفرینانه در مقطع متوسطه دوم ارائه گردید. در بخش کمی نیز، این پژوهش در زمره تحقیقات توصیفی است و از آنجا که به صورت واقعی و عینی به توصیف، ضبط و تجزیه و تحلیل وضعیت موجود و همچنین توصیف منظم و مدون موقعیتی ویژه در دوره زمانی خاص می‌پردازد، جزو پژوهش‌های پیمایشی است. بنابراین تحقیق حاضر از نظر هدف، کاربردی و در زمره تحقیقات غیرآزمایشی قرار می‌گیرد. جامعه آماری برای اعتباریابی برنامه درسی آموزش کارآفرینی شامل دبیران درس کارآفرینی در شهر شیراز است که تعدادشان براساس آمار دریافتی از سازمان آموزش و پرورش استان فارس، برابر با ۱۳۰ نفر است. با استفاده از جدول کرجسی و مورگان و به روش تصادفی، تعداد ۹۷ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. در بخش کمی، ابزار پژوهش پرسش‌نامه محقق ساخته برنامه درسی کارآفرینانه است که پس از تحلیل داده‌ها و تحلیل مضمون، مضامین مشخص شد و پرسش‌نامه بر مبنای پژوهش کیفی طراحی شد.

۱-۴. روش فراترکیب

یکی از روش‌هایی که به منظور بررسی، ترکیب، تحلیل و تفسیر پژوهش‌های گذشته در چند سال گذشته معرفی شده، فراترکیب است. فراترکیب عبارت است از تجزیه و تحلیل عمیق نتایج پژوهشی در حوزه‌ای خاص. به طور کلی فرامطالعه شامل چهار روش زیرمجموعه اصلی است: (Grady, 2015):

۱. فراتحلیل: تحلیل کمی یافته‌های تحقیقات گذشته؛
 ۲. فراروش: تحلیل روش‌شناسی تحقیقات گذشته؛
 ۳. فرانظریه: تحلیل نظریه‌های پژوهش‌های گذشته؛
 ۴. فراترکیب: تحلیل کیفی یافته‌های پژوهش‌های گذشته.
- در شکل ۱، اجزای روش اجرای فرامطالعه نمایش داده شده است.

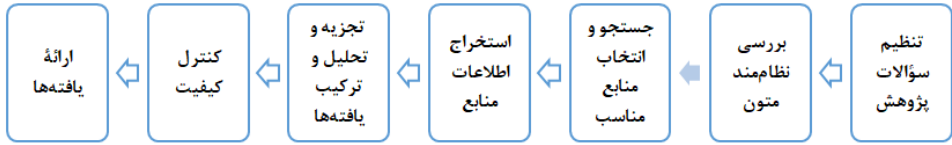

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

شکل ۱. اجرای فرامطالعه

پژوهشگر در روش فراترکیب، داده‌های ثانویه نتایج سایر مطالعات را برای پاسخ‌گویی به نتایج مطالعه خود با هم ترکیب می‌کند و به یافته‌های تازه‌ای می‌رسد. در پژوهش حاضر، در گام نخست با استفاده از روش فراترکیب مقوله‌های طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در مقطع متوسطه دوم شناسایی شده است. برای دستیابی به این هدف، از روش فراترکیب، مطابق الگوی سندلوسکی و باروسو^۱ (2007) استفاده شده است.

1. Sandelowski & Barroso

شکل ۲. الگوی هفت‌مرحله‌ای فراترکیب (اقتباس از Sandelowski & Barroso, 2007) فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

۵. یافته‌های تحقیق

۱-۵. روش تحلیل کیفی فراترکیب

۱-۱-۵. گام نخست: تنظیم پرسش‌های پژوهش

نخستین گام در روش فراترکیب، تنظیم پرسش‌های پژوهش است. این پرسش‌ها عموماً براساس چهار پارامتر «چه چیزی، چه کسی، چه زمانی و چگونه» تنظیم می‌شود. در گروه‌بندی و تحلیل، ابعاد الگوی برنامه‌درسی کارآفرینانه در مقطع متوسطه مورد سؤال قرار گرفته است.

۱-۲-۵. گام دوم: بررسی نظام‌مند متون

پژوهشگر به پایگاه‌های علمی معتبری به زبان فارسی و انگلیسی مراجعه کرده است. بنابراین کلمات کلیدی‌ای که استفاده شده، در هر دو بخش فارسی و انگلیسی جست‌وجو شده است.

جدول ۱. معرفی کلیدواژه‌های مناسب برای انجام گام دوم روش فراترکیب

واژه‌های کلیدی لاتین جست‌وجوشده	معادل فارسی مفاهیم کلیدی
entrepreneurship	کارآفرینی
entrepreneurial attitude	نگرش کارآفرینانه
entrepreneurial curriculum	برنامه‌درسی کارآفرینانه
curriculum	برنامه‌درسی

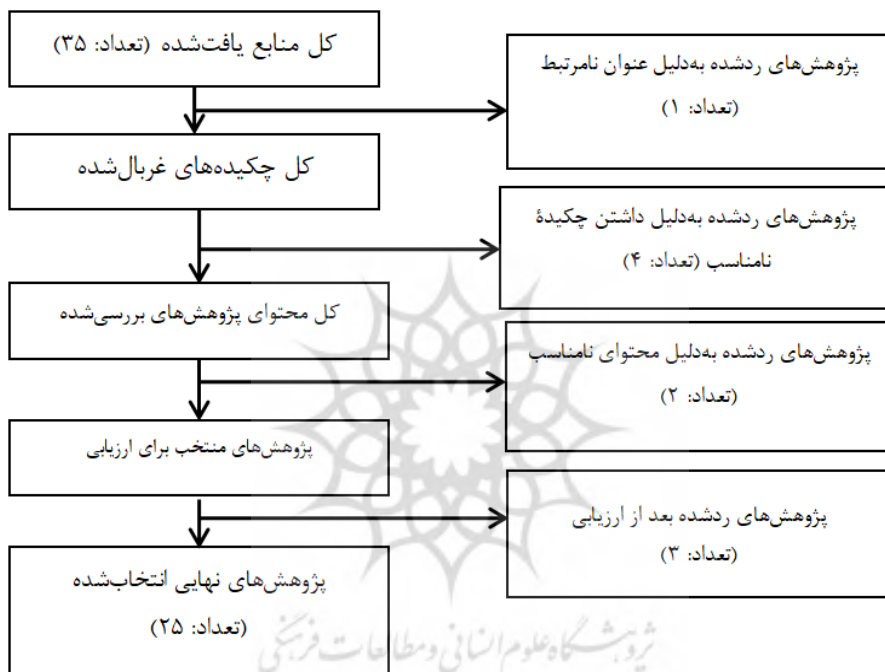
فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

۱-۳-۵. گام سوم: جست‌وجو و انتخاب منابع مناسب

در روش فراترکیب، برای جست‌وجو و انتخاب پژوهش‌ها باید معیار خاصی وجود داشته باشد. البته در همه روش‌های تحلیل ثانویه این معیار وجود دارد؛ زیرا در روش‌های تحلیل ثانویه گفته می‌شود که هر پژوهشی برای ورود به کار و انجام تحلیل نهایی مناسب نیست، پس باید آن‌ها را پالایش و غربالگری کرد و به عبارتی از فیلتری دقیق عبور داد تا مناسب‌ترین پژوهش‌ها برای تحلیل در نظر گرفته شود. در این تحقیق هم، این روش اجرا شد و تحقیقاتی که بالاترین امتیاز

را کسب کردند، به‌عنوان منابع استفاده شدند.

در فرایند جست‌وجو، پارامترهای مختلفی مانند عنوان، چکیده، محتوا و جزئیات مقاله در نظر گرفته شد و مقاله‌هایی که با پرسش و هدف پژوهش تناسب نداشتند، حذف شدند. فرایند بازبینی و انتخاب در این پژوهش خلاصه‌وار در شکل ۳ آمده است.

شکل ۳. فرایند بازبینی و انتخاب منابع

سرانجام پس از چهار مرحله پالایش، از میان ۳۵ مطالعه، ۱۰ مورد آن حذف و ۲۵ پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات انتخاب شد.

۵-۱-۴. گام چهارم: استخراج اطلاعات منابع

در این پژوهش، اطلاعات پژوهش‌های منتخب در جدولی دسته‌بندی شد. این جدول شامل اطلاعات ذیل است: اطلاعات شناسنامه‌ای پژوهش: عنوان، نام و نام خانوادگی پدیدآورندگان و سال انتشار؛ اطلاعات روشی کلیدی: روش و هدف پژوهش؛ اطلاعات یافته‌های اصلی: نتایج و یافته‌های پژوهش.

جدول ۲. اطلاعات مقالات داخلی و خارجی منتخب

مؤلفه‌های استخراج‌شده	هدف پژوهش	محققان و سال
توفیق و استقلال طلبی اعتماد به نفس و عزت نفس خلاقیت و نوآوری تولید اشتغال ذهنیت کارآفرینی کشف و خلق فرصت هشیاری کارآفرینی توسعه	طراحی مدل برنامه‌ریزی توسعه کارآفرینی با رویکرد تاب‌آوری استراتژیک در کسب‌وکارهای نوپای گردشگری	ظهیری، ثنایی‌پور و رستگار، ۱۴۰۰
مشارکت مربیان در تولید برنامه درسی آموزش کارآفرینی تقویت روحیه کارآفرینی سامان‌دهی محتوا براساس نیاز بازار کار گروهی مهارت تفکر کارورزی ارتباط با کارآفرینان معلم تسهیل کننده مکان آموزش امن ارزشیابی آغازین، تکوینی و تراکمی کارپوشه	سنتز یک الگوی برنامه درسی کارآفرینی در رشته علوم تربیتی مبتنی بر شبکه تار عنکبوتی اگر	باوفا، دهقانی، جوادی‌پور و محمدکاظمی، ۱۴۰۰
توجه کردن به علم اطلاعات و فناوری پیشرفت براساس استانداردهای جهانی موجود	شناسایی موانع آموزش کارآفرینی در مدارس	رضایی، نادری و صفری، ۱۳۹۹
میل به موفقیت دانش‌آموزان هوش هیجانی کاوشگری ارزشیابی فردی و گروهی آینده‌نگری مهارت‌ورزی استعدادیابی	برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی	ایزدی، محمدیان و لطفی، ۱۳۹۹

مؤلفه‌های استخراج‌شده	هدف پژوهش	محقق / محققان و سال
ساختار مراکز آموزشی تعامل مستمر مربیان با مراکز علمی خودارزیابی فردی روش کاوشگری مهارت‌ورزی روحیه استقلال‌طلبی تسهیل خودشکوفایی محتوای متناسب با نیاز ارزشیابی پروژه‌محور خودآموزی	کارآفرینی در برنامه درسی	کمالی، ۱۳۹۹
انطباق روش‌های تدریس جدید با اهداف برنامه درسی آموزش کارآفرینی ارزیابی دانش و مهارت دانش‌آموزان شایستگی اشتغال پایدار	الزامات و شایستگی‌های برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی	شجاعی و دیگران، ۱۳۹۹
برآورد زمان صحیح جهت تدریس تفکر انتقادی و خلاق برگزاری آزمون مستمر امتحانات چندگزینه‌ای امتحانات شفاهی	بررسی رویکردهای برنامه درسی با کارآفرینی دانش‌آموزان پسر	نظری و عباسیانی، ۱۳۹۹
انعطاف‌پذیری در برابر تغییرات محیطی آمادگی دانش‌آموزان جهت یادگیری و تحصیل علوم کارآفرینی تاریخچه کارآفرینی کاوشگری	توجه به نگرش، شایستگی و رفتارهای کارآفرینانه دانش‌آموزان در برنامه درسی	شیرپور، ۱۳۹۹
تدوین سیاست‌های حمایت‌گراانه از استقرار کارآفرینی در مدارس انواع کارآفرینی تفکر خلاق تفکر انتقادی	استلزامات برنامه درسی مبتنی بر کارآفرینی در نظام آموزشی ایران	پیش‌باز و نورآبادی، ۱۳۹۹
ایجاد سیستم تشویق و ترغیب کارآفرینی پذیرش ایده و طرح‌های نوین دانش‌آموزان ارزشیابی تشخیصی، تکوینی و پایانی اکتشافی فرهنگ کارآفرینی نگرش کارآفرینی مهارت کارآفرینی	برنامه‌های درسی و روش‌های تدریس در آموزش کارآفرینی	حسینی، ۱۳۹۹

مؤلفه‌های استخراج‌شده	هدف پژوهش	محقق / محققان و سال
تشویق دانش‌آموزان انگیزه‌بخشی به دانش‌آموزان ویژگی‌های افراد کارآفرین	ارائه نظریه داده‌بنیاد برای تبیین فرایند شکل‌گیری روحیه کارآفرینی در بین دانش‌آموزان مدارس فنی و حرفه‌ای	کریمیان و دیگران، ۱۳۹۹
برگزاری دوره‌های آموزشی برای دانش‌آموزان در حوزه کارآفرینی ضرورت و اهمیت کارآفرینی منابع دیداری	نیازسنجی آموزشی کارآفرینانه‌محور برنامه درسی علوم ورزشی	مندعلی‌زاده و خسروی‌زاده، ۱۳۹۸
صلاحیت حرفه‌ای خوداشتغالی مشارکت و همکاری در تدریس انگیزش فرهنگ کارآفرینی تقویت تفکر	برساخت‌های ذهنی مدیران آموزشی از برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای مدارس	هاشمی و دیگران، ۱۳۹۸
رشدگرایی خوداتکایی استقلال طلبی کنترل درونی دوراندیشی نظارت تحمل ابهام	ارزیابی مؤلفه‌های کارآفرینی در برنامه درسی	مرزوقی، ۱۳۹۷
خوداشتغالی کسب دانش کارآفرینی کسب مهارت‌های اقتصادی افزایش نگرش کارآفرینی ارزشیابی فرایندمحور	تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرینی در دوره آموزش عمومی (سنتزپژوهی)	مرتضی‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۶
ایجاد اشتغال رشد همه‌جانبه کشور نقش کارآفرینی در اشتغال	جایگاه کارآفرینی در برنامه درسی دوره ابتدایی	عصاره، ۱۳۹۴
مهارت کارآفرینی رشد همه‌جانبه کشور توسعه مهارت‌های کارآفرینی اهمیت کارآفرینی نگاه کارآفرینانه	آموزش کارآفرینی در برنامه‌های درسی ایران، از نظر تا عمل	غلامعلی احمدی، ۱۳۹۴

مؤلفه‌های استخراج شده	هدف پژوهش	محقق / محققان و سال
ارتقای سطح دانش توانمندسازی مهارت کارآفرینی روش نمایشی بازخورد راهبرد یادگیری فردمحور	تبیین عناصر برنامه درسی کارآفرینی در آموزش‌های فنی و حرفه‌ای	جمالی، ۱۳۹۴
به کارگیری تجهیزات فناورانه در مؤسسات آموزشی مجهز کردن سیستم‌های آموزشی در مؤسسات آموزشی	اکوسیستم‌های کارآفرینی دانشجویی در مؤسسات آموزش عالی استرالیا	Maritz, Nguyen & Ivanov, 2022
ارزیابی عملکرد کارآفرینانه دانش‌آموزان افزایش تعاملات و ارتباطات میان دانش‌آموزان شبکه مجازی	شناسایی شکاف‌های موجود در برنامه درسی بازاریابی کارآفرینانه	Al-Shaikh, 2022
تفسیر و کشف ارتباط بین یافته‌های دانش‌آموزان ارتقای مهارت‌های گوش دادن، گفتن، نقد و تحلیل و حافظه شنیداری و قدرت بیان چک‌لیست در ارزشیابی	تأثیر زبان و مکان بر اولویت‌های برنامه درسی دانش‌آموزان کارآفرینی آنلاین	Starbird, Martin & Kalbas-Schmidt, 2022
ایجاد سامانه اطلاعاتی جهت زمینه‌سازی کارآفرینانه در مدارس تخصیص منابع مورد نیاز مدارس در زمینه کارآفرینی	ساخت و به کارگیری نظام برنامه درسی نوآوری و کارآفرینی از دیدگاه بوم‌شناسی آموزشی	Duan & Lu, 2022
تدوین چشم‌انداز آینده‌نگر کارآفرینانه برای دانش‌آموزان سازمان‌دهی و شکل‌گیری تیم کارآفرینی دانش‌آموزان	ساخت برنامه درسی کارآفرینی - ESP BA SED برای کارآموزان معلم: تحلیل نیاز ساخت مهارت‌های زندگی خلاق	Friatin, & Jamilah, 2022
برگزاری امتحانات کتبی و شفاهی خودارزیابی دانش‌آموزان	ادراک مربیان حرفه‌ای و غیر حرفه‌ای از اجرای مطالعات کارآفرینی در برنامه درسی دوره ابتدایی و آگاهی کارآفرینی دانش‌آموزان در ایالت لاکس	Ademiluyi, Ayanwale & Aluko, 2022
شایستگی روش سخنرانی توسعه اقتصادی	آموزش کارآفرینی، برنامه درسی و شایستگی مدرس به‌عنوان پیشینه کارآفرینی	Chux, 2021

۵-۱-۵. گام پنجم: تجزیه و تحلیل یافته‌های کیفی

پژوهشگر در طول تجزیه و تحلیل، موضوعاتی را جست‌وجو می‌کند که در مطالعه‌های موجود در فراترکیب پدیدار شده است. این مورد با عنوان بررسی موضوعی شناخته می‌شود. به محض اینکه موضوع‌ها شناسایی و مشخص شد، بررسی‌کننده طبقه‌بندی‌ای را شکل می‌دهد و طبقه‌بندی‌های مشابه و مربوط را در موضوعی قرار می‌دهد که آن را به بهترین گونه توصیف می‌کند.

۵-۱-۶. گام ششم: کنترل کیفیت تحلیل

منظور از اعتبار در پژوهش کیفی، مفاهیمی همچون دفاع‌پذیری، باورپذیری، تصدیق‌پذیری و بازتاب‌پذیری نتایج تحقیق صورت‌گرفته است. یکی از شاخص‌های اعتبار (پایایی) پژوهش کیفی ارزیابی دویا چند سند از حیث ارجاع به شاخصی خاص است (Sandelowski & Barroso, 2007). مفهوم اعتبار در تحقیقات کیفی از منظرهای مختلفی به کار رفته و مفهومی واحد نیست، بلکه پیچیده، فراگیر و همه‌جانبه است.

۵-۱-۷. گام هفتم: ارائه گزارش و یافته‌های پژوهش

در این مرحله از روش فراترکیب، یافته‌های مراحل قبل بیان می‌شود. در ادامه شاخص‌های پژوهش شناسایی شده است. از شاخص‌های استخراج‌شده از متون مقالات مرتبط، با حذف شاخص‌های هم‌معنا و پرتکرار و در نهایت با مقوله‌بندی و دسته‌بندی شاخص‌های نهایی، ۱۰ مقوله اصلی و ۴۶ مقوله فرعی حاصل شد. در این مرحله از کدگذاری، مقوله‌های اصلی و فرعی پژوهش مشخص شدند. نتایج این مقوله‌بندی در جدول ۳ آمده است. کلاین عناصر برنامه درسی را شامل ۴ عنصر می‌داند: اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری، مواد، منابع و ابزار یادگیری، فعالیت‌های یادگیری، روش‌های یاددهی-یادگیری ارزشیابی و ابزارهای آن، مکان و فضا، و زمان. مجموعه فعالیت‌هایی که در برنامه‌ریزی درسی صورت می‌پذیرد، شامل طراحی و تدوین برنامه درسی است.

برای ارزیابی پایایی فراترکیب، سندی انتخابی در اختیار یکی از خبرگان قرار داده شد. پس از ارزیابی، ضریب کاپا ۰/۶۱۱ محاسبه گردید. ضریب کاپا اندازه عددی بین مثبت یک تا منفی یک است که هر چه به مثبت یک نزدیک‌تر باشد، بیانگر وجود توافق متناسب و مستقیم است و هر چه به منفی یک نزدیک باشد، نشان‌دهنده وجود توافق وارونه و عکس خواهد بود و اندازه‌های نزدیک به صفر عدم توافق را نشان می‌دهد.

$$k = \frac{p_o - p_e}{1 - p_e}$$

ضریب کاپای بالای ۰/۶ مطلوب است (Landis et al., 1977). بنابراین این مقدار به معنای پایایی نتایج پژوهش است.

- در این پژوهش، از روش‌های زیر برای حفظ کیفیت مطالعه استفاده شد:
- ✓ در سراسر پژوهش، تلاش شد توضیحات روشن برای گزینه‌های پژوهش بیان شود؛
 - ✓ برای جست‌وجوی پژوهش‌ها از هر دو روش جست‌وجوی دستی و الکترونیک استفاده شد.

شکل ۴. الگوریتم خروجی کنترل کیفیت شاخص‌های پژوهش

در پایان نیز براساس دیدگاه کلاین، مؤلفه‌های پژوهش دسته‌بندی شد.

جدول ۳. مضامین فراگیر، سازمان‌دهنده و پایه پژوهش

مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین فراگیر براساس الگوی نه‌گانه کلاین
۱. منطقی و آزمون‌پذیر بودن ۲. هماهنگی و تناسب با دنیای واقعی دانش‌آموزان ۳. متناسب با سن، علاقه، نیاز و توانایی دانش‌آموزان ۴. طراحی به‌صورت چندگانه و متنوع ضمن هم‌بستگی میان مفاهیم ۵. استقلال طلبی ۶. ارتقای دانش و مهارت‌های آکادمیک	برنامه درسی کارآفرینانه	هدف

مضامین فراگیر براساس الگوی نه‌گانه کلان	مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
گروه‌بندی	شناسایی و تحریک استعدادها و مهارت‌های کارآفرینانه	۷. رشد مهارت اکتشافی در دانش‌آموزان براساس استعدادهای آن‌ها ۸. تقویت کنجکاوی به شناخت محیط و پدیده‌ها براساس نیاز دانش‌آموزان ۹. توسعه مهارت‌های ارتباطی و بین‌فردی دانش‌آموزان ۱۰. کسب مهارت استنباط و تجزیه و تحلیل
محتوا	آموزش اخلاق کارآفرینی	۱۱. سازگاری خود با تغییرات ۱۲. اعتماد به نفس ۱۳. کمال‌گرایی و خودشکوفایی مفهوم کارآفرینی ۱۴. استقلال فردی و اشتیاق در انجام کار ۱۵. انواع کارآفرینی ۱۶. تاریخچه کارآفرینی
مواد، منابع و ابزار یادگیری	ایجاد شایستگی‌های لازم در زمینه دانش، نگرش و مهارت	۱۷. ارتقای حس مسئولیت‌پذیری و همکاری ۱۸. پرورش نگرش مثبت به استدلال کردن و کاوشگری ۱۹. ارزش نهادن به رفتارهای خلاق دانش‌آموزان ۲۰. استفاده از فرصت‌های متنوع برای تولید دانش ۲۱. تقویت روحیه کارآفرینی
فعالیت‌های یادگیری	تفکر سیستمی و مسئله‌محور	۲۲. آموزش تفکر انتقادی و خلاق ۲۳. آشنایی دانش‌آموزان با مراحل حل مسئله ۲۴. بحث و گفت‌وگوی کلاسی ۲۵. مهارت‌های تفکر انتقادی ۲۶. پرورش مهارت‌های ذهنی ۲۷. تأکید بر مسئله‌محوری
روش‌های یاددهی - یادگیری	پروژه‌های مشارکتی	۲۸. تقویت روحیه مشارکت و پرسشگری ۲۹. نظارت مستمر بر کیفیت راهبردهای یادگیری ۳۰. تعاملی بودن ۳۱. هم‌فکری و همکاری دانش‌آموزان در حل مسائل

مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضامین فراگیر براساس الگوی نه‌گانه کلان
<p>۲۲. ارزشیابی تشخیصی، تکوینی و پایانی</p> <p>۲۳. ارزشیابی مستمر</p> <p>۲۴. ارزشیابی فردی و گروهی</p> <p>۳۵. به‌کارگیری استانداردهای ارزشیابی</p>	<p>به‌کارگیری ابزار و روش‌های ارزشیابی متنوع</p>	<p>ارزشیابی و ابزارهای آن</p>
<p>۳۶. برگزاری آزمون مستمر</p> <p>۳۷. امتحانات چندگزینه‌ای</p> <p>۳۸. امتحانات شفاهی</p> <p>۳۹. انجام پروژه‌های تحقیقاتی</p> <p>۴۰. استفاده از چک‌لیست</p> <p>۴۱. خودارزیابی فردی</p>	<p>خودارزشیابی و بازخورد دوره‌ای</p>	
<p>۴۲. استفاده مستمر از مدرسه و مکان‌های خارج از مدرسه</p> <p>۴۳. انتخاب فضا و مکان برنامه‌ها به تناسب ماهیت و مقتضیات فعالیت‌ها</p> <p>۴۴. اجرای فعالیت‌ها در درون مدرسه یا بیرون از آن و در مکان‌های متفاوت</p>	<p>انعطاف‌پذیری مکانی برنامه درسی</p>	<p>مکان و فضا</p>
<p>۴۵. زمان‌بندی معقول فعالیت‌ها</p> <p>۴۶. زمان‌بندی با توجه به ماهیت و اولویت فعالیت‌ها</p> <p>۴۷. زمان‌بندی فعالیت‌ها در ایام تعطیلات و اوقات فراغت دانش‌آموزان</p> <p>۴۸. انجام ندادن فعالیت‌های طولانی، خسته‌کننده و خارج از حد تحمل دانش‌آموزان</p> <p>۴۹. یک جلسه در هفته</p>	<p>زمان‌بندی فعالیت‌ها</p>	<p>زمان</p>

۲-۵-۱. آیا برنامه درسی کارآفرینی طراحی شده برای دوره متوسطه دوم تحصیلی از اعتبار لازم برخوردار است؟

در فرایند این پژوهش نیز تلاش شد با توصیف روشن گزینه‌های موجود، مراحل پژوهش به‌دقت طی شود و در زمان لازم از ابزارهای مناسب جهت ارزیابی پژوهش‌ها استفاده شود. اعتبار داده‌ها

با استفاده از تکنیک‌های اعتبارپذیری^۲ و انتقال‌پذیری^۳ از طریق خودبازبینی پژوهشگران^۴ و همسوسازی داده‌ها^۵ و اعتمادپذیری^۶ با هدایت دقیق جریان جمع‌آوری اطلاعات و همسوسازی پژوهشگران^۷ (Lincoln & Guba, 1985) تعیین شد. برای اطمینان بیشتر از روش توافق بین دو کدگذار^۸ و ضریب کاپا استفاده شد؛ به این ترتیب که پژوهشگر دیگری در حوزه تعلیم و تربیت، بدون اطلاع از نحوه ادغام کدها و مفاهیم ایجادشده، کدها و مفاهیم را دسته‌بندی و سپس با مفاهیم ارائه‌شده فعلی مقایسه کرده است. در نهایت با توجه به تعداد مفاهیم ایجادشده مشابه و متفاوت، ضریب کاپا برابر با ۰/۷۹۹ محاسبه شد که نشان می‌دهد نتایج پژوهش قابلیت اطمینان زیادی دارد. از سوی دیگر در فرایند پژوهش، منابع استفاده‌شده توسط استادان و متخصصان به‌صورت مستقل جست‌وجو و ارزیابی شد. جلسه‌های هفتگی گروه پژوهشی به منظور بحث درباره نتایج جست‌وجوها، شکل‌دهی و اصلاح راهبردهای جست‌وجوی منابع، بحث درباره نتایج ارزیابی‌ها و تصمیم‌گیری در خصوص راهبردهای ارزیابی مطالعات، تثبیت حوزه‌های مورد توافق و مذاکره درباره حوزه‌ها و موارد شامل اختلاف‌نظر تا رسیدن به اجماع برگزار شد. همچنین مستندسازی از تمام فرایندها، رویه‌ها و تغییرات در روند کار و نتایج صورت پذیرفت؛ لذا از اعتبار توصیفی^۹، تفسیری^{۱۰}، نظری^{۱۱} و پراگماتیک^{۱۲} (Sandelowski & Barroso, 2007) برخوردار است. در خصوص کدگذاری‌های انجام‌شده نیز از نظریات خبرگان موضوعی بهره گرفته شد؛ بدین منظور گروه کانونی^{۱۳} با شرکت هشت نفر از استادان حوزه تعلیم و تربیت برگزار شد و با استفاده از رویکرد توافق‌محور^{۱۴} بر مضامین شناسایی‌شده توافق صورت گرفت.

۵-۲-۲. اعتبار کمی

برای ارزیابی ساختار نه‌عاملی شناسایی‌شده، ابتدا از روش تحلیل عاملی اکتشافی^{۱۵} با کاربرد روش استخراج مؤلفه‌های اصلی و چرخش واریماکس^{۱۶} استفاده شد. این تحلیل با پذیرش شرط

2. credibility
3. transferability
4. investigator self-monitoring
5. data triangulation
6. dependability
7. investigator triangulation
8. Interceder reliability (ICR)
9. descriptive
10. interpretive
11. theoretical
12. pragmatic
13. focus group
14. consensus-based approach
15. Exploratory factor analysis
16. Varimax

ارزش ویژه مساوی یا بزرگ‌تر از ۱ و بار عاملی مساوی و بزرگ‌تر از قدرمطلق ۰/۳ انجام شد. قبل از استخراج عوامل آزمون، کفایت نمونه‌برداری کایزر - مایر - اولکین^{۱۷} و آزمون کرویت بارلت^{۱۸} به‌عنوان پیش‌فرض‌های تحلیل عاملی بررسی شدند. نتایج آزمون کفایت نمونه‌برداری کایزر - مایر - اولکین برابر ۰/۸۸۱ به دست آمد که نشان از کفایت نمونه برای کاربرد روش تحلیل عاملی دارد. آزمون کرویت بارلت که توان داده‌های پژوهش را برای استخراج یک ساختار عاملی خاص نشان می‌دهد، نیز معنادار بود ($\chi^2 = 2789$, $P = 0/001$). نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به راه‌حلی نه‌عاملی انجامید که ۶۱/۲۱ درصد از واریانس مقیاس را تبیین می‌کرد. به بیان دقیق‌تر، برنامه‌دستی کارآفرینی در دوره متوسطه دوم تحصیلی دارای نه ماده یا عامل معنادار با ارزش ویژه مساوی یا بزرگ‌تر از ۱ است.

همان‌طور که در **جدول ۴** آمده است، عامل اول با ارزش ویژه ۸/۴۲ قادر به تبیین ۲۸/۰۸ درصد از واریانس کل آزمون، عامل دوم با ارزش ویژه ۲/۱۶ قادر به تبیین ۷/۲۰ درصد از واریانس کل آزمون، عامل سوم با ارزش ویژه ۱/۵۲ قادر به تبیین ۵/۰۸ درصد از واریانس کل آزمون، عامل چهارم با ارزش ویژه ۱/۳۷ قادر به تبیین ۴/۵۶ درصد از واریانس کل آزمون، عامل پنجم با ارزش ویژه ۱/۲۵ قادر به تبیین ۴/۱۸ درصد، عامل ششم با ارزش ویژه ۱/۳۴ قادر به تبیین ۵/۲۵ درصد، عامل هفتم با ارزش ویژه ۲/۸۹ قادر به تبیین ۲/۳۴ درصد، عامل هشتم با ارزش ویژه ۱/۳۷ قادر به تبیین ۲/۷۱ درصد و عامل نهم با ارزش ویژه ۱/۱۱ قادر به تبیین ۱/۸۱ درصد از واریانس کل مدل بوده است.

جدول ۴. ارزش ویژه و درصد واریانس تبیین‌شده براساس عوامل نه‌گانه

عامل	عامل								
	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
ارزش ویژه	۸/۴۲	۲/۱۶	۱/۵۲	۱/۳۷	۱/۲۵	۱/۳۴	۲/۸۹	۱/۳۷	۱/۱۱
درصد واریانس تبیین‌شده	۲۸/۰۸	۷/۲۰	۵/۰۸	۴/۵۶	۴/۱۸	۵/۲۵	۲/۳۴	۲/۷۱	۱/۸۱
درصد تراکمی واریانس	۲۸/۰۸	۳۵/۲۸	۴۰/۳۶	۴۴/۹۲	۴۹/۱۰	۵۴/۳۵	۵۶/۶۹	۵۹/۴۰	۶۱/۲۱

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

بنابراین «برنامه‌دستی کارآفرینی در دوره متوسطه دوم تحصیلی» ۴۲ سؤال دارد که در ۹ عامل دسته‌بندی شده است. در **جدول ۵**، بارهای عاملی هرکدام از گویه‌ها بر روی عوامل نه‌گانه گزارش شده است.

17. Kaiser -Meyer- Olkin (KMO)

18. Kervit Bartlett

جدول ۵. تحلیل مؤلفه‌های اصلی با چرخش واریماکس برای مدل نه‌عاملی برنامه‌درسی کارآفرینی در دوره متوسطه دوم تحصیلی

ردیف	خلاصه گویه‌ها	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	عامل ۵	عامل ۶	عامل ۷	عامل ۸	عامل ۹
۱	کسب دانش مربوط به کارآفرینی	۰/۶۸۴								
۲	مهارت‌ورزی	۰/۷۲۹								
۳	شناسایی استعدادها و مهارت‌های کارآفرینانه	۰/۶۲۶								
۴	القای خطرپذیری با استفاده از فنون تحلیلی	۰/۵۰۴								
۵	سوق دادن نگرش‌ها به سمت تغییر	۰/۵۳۸								
۶	استقلال‌طلبی	۰/۶۳۹								
۷	براساس استعداد	۰/۶۱۱								
۸	مهارت‌های ارتباطی و بین‌فردی	۰/۵۷۴								
۹	علاق و موضوعات	۰/۸۳۹								
۱۰	مفهوم کارآفرین و کارآفرینی	۰/۷۰۴								
۱۱	تاریخچه کارآفرینی در ایران و خارج از کشور	۰/۶۱۰								
۱۲	انواع کارآفرینی	۰/۵۳۸								
۱۳	ویژگی‌های کارآفرین	۰/۴۸۳								
۱۴	ضرورت و اهمیت کارآفرینی	۰/۵۲۵								
۱۵	نقش کارآفرینی در اشتغال	۰/۵۳۰								
۱۶	دیداری - شنیداری	۰/۵۸۹								
۱۷	نوشتاری	۰/۶۹۹								
۱۸	موقعیت‌های آموزشی	۰/۷۳۸								
۱۹	کاوش و جست‌وجو	۰/۴۷۹								
۲۰	خلاقیت و نوآوری	۰/۵۱۱								
۲۱	پرسش و پاسخ	۰/۶۳۹								

ردیف	خلاصهٔ گویه‌ها	عامل ۱	عامل ۲	عامل ۳	عامل ۴	عامل ۵	عامل ۶	عامل ۷	عامل ۸	عامل ۹
۲۲	کارآموزی					۰/۷۶۹				
۲۳	کار گروهی					۰/۵۹۱				
۲۴	تمرین و تکرار					۰/۷۸۳				
۲۵	تعلیمی					۰/۶۷۱				
۲۶	تفکر انتقادی و خلاق					۰/۶۸۲				
۲۷	کاوشگری					۰/۷۱۱				
۲۸	اکتشافی					۰/۵۲۹				
۲۹	ارزشیابی تشخیصی، تکوینی و پایلی					۰/۸۶۷				
۳۰	ارزشیابی فردی و گروهی					۰/۷۳۹				
۳۱	به کارگیری استانداردهای ارزشیابی					۰/۵۲۸				
۳۲	برگزاری آزمون مستمر					۰/۸۰۱				
۳۳	امتحانات چندگزینه‌ای					۰/۷۳۴				
۳۴	امتحانات شفاهی					۰/۷۸۰				
۳۵	انجام پروژه‌های تحقیقاتی					۰/۵۶۳				
۳۶	استفاده از چک‌لیست					۰/۶۸۰				
۳۷	خودارزیابی فردی					۰/۶۹۱				
۳۸	استفادهٔ مستمر از مدرسه و مکان‌های خارج از مدرسه					۰/۸۱۹				
۳۹	محدود نبودن مکان انجام فعلیت‌ها					۰/۸۵۴				
۴۰	انتخاب فضا و مکان بر نامه‌ها به تناسب ماهیت و مقتضیات فعلیت‌ها					۰/۷۱۹				
۴۱	شبکه‌های اجتماعی و مجازی					۰/۷۱۴				
۴۲	یک جلسه در هفته					۰/۸۸۷				

عامل اول، یعنی «هدف»، متشکل از اهداف طراحی برنامه درسی کارآفرینی دوره دوم متوسطه است. این عامل از ۶ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۵۰۴ تا ۰/۷۲۹ تشکیل شده است.

عامل دوم، یعنی «گروه‌بندی»، از ۳ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۵۷۴ تا ۰/۸۳۹ تشکیل شده است.

عامل سوم، یعنی «محتوا»، از ۶ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۴۸۳ تا ۰/۷۰۴ تشکیل شده است.

عامل چهارم، یعنی «مواد، منابع و ابزار یادگیری»، از ۴ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۵۸۹ تا ۰/۷۳۸ تشکیل شده است.

عامل پنجم «فعالیت‌های یادگیری» نام‌گذاری شد، زیرا به بررسی نقش فعالیت‌های یادگیری در طراحی برنامه درسی کارآفرینی دوره دوم متوسطه پرداخته است. این عامل از ۶ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۴۷۹ تا ۰/۷۸۳ تشکیل شده است.

عامل ششم نیز «روش‌های یاددهی - یادگیری» نام‌گذاری شد، زیرا نقش روش‌های یاددهی - یادگیری را در طراحی برنامه درسی کارآفرینی دوره دوم متوسطه بررسی کرده است. این عامل از ۴ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۵۲۹ تا ۰/۶۸۲ تشکیل شده است.

عامل هفتم «ارزشیابی و ابزارهای آن» نام‌گذاری شد، زیرا به بررسی نقش ارزشیابی در طراحی برنامه درسی کارآفرینی دوره دوم متوسطه پرداخته است. این عامل از ۹ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۵۳۸ تا ۰/۸۶۷ تشکیل شده است.

عامل هشتم «مکان و فضا» نام‌گذاری شد، زیرا نقش مکان و فضا را در طراحی برنامه درسی کارآفرینی دوره دوم متوسطه واکاوی کرده است. این عامل از ۴ گویه با دامنه بار عاملی بین ۰/۷۱۴ تا ۰/۸۱۹ تشکیل شده است.

عامل نهم نیز «زمان» نام‌گذاری شد، زیرا به بررسی نقش زمان در طراحی برنامه درسی کارآفرینی دوره دوم متوسطه پرداخته است. این عامل از ۱ گویه با بار عاملی ۰/۸۸۷ تشکیل شده است.

در نهایت از این پرسش‌نامه، نُه نمره برای هر یک از عوامل و یک نمره کل به دست آمد. در این پرسش‌نامه، مجموع نمره هر آزمودنی در کل پرسش‌نامه حداقل ۴۲ و حداکثر ۲۱۰ است. ماتریس هم‌بستگی ۹ عاملی و نمره کل پرسش‌نامه ۴۲ گویه‌ای در **جدول ۶** گزارش شده است.

جدول ۶. ماتریس ضرایب هم‌بستگی نه عامل و نمره کل

عوامل	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
هدف	۱								
گروه‌بندی	۰/۷۶°	۱							
محتوا	۰/۵۵°	۰/۸۳°	۱						
مواد، منابع و ابزار یادگیری	۰/۶۹°	۰/۶۹°	۰/۷۳°	۱					
فعالیت‌های یادگیری	۰/۶۶°	۰/۵۸°	۰/۷۶°	۰/۸۹°	۱				
روش‌های یاددهی - یادگیری	۰/۶۵°	۰/۸۰°	۰/۷۱°	۰/۸۶°	۰/۷۲°	۱			
ارزشیابی و ابزارهای آن	۰/۷۷°	۰/۸۳°	۰/۶۴°	۰/۷۵°	۰/۷۳°	۰/۷۰°	۱		
فضا و مکان	۰/۷۷°	۰/۸۱°	۰/۸۰°	۰/۷۷°	۰/۷۳°	۰/۵۹°	۰/۶۳°	۱	
زمان	۰/۷۶°	۰/۵۴°	۰/۴۳°	۰/۴۹°	۰/۵۴°	۰/۳۷°	۰/۴۸°	۰/۷۸°	۱
نمره کل	۰/۸۷°	۰/۶۹°	۰/۸۳°	۰/۷۴°	۰/۷۷°	۰/۸۰°	۰/۷۷°	۰/۷۹°	۰/۶۵°

چنان‌که در جدول ۶ مشاهده می‌شود، هم‌بستگی نمره کل با هر نه عامل در سطح $0/0001$ معنادار است.

برای ارزیابی بیشتر ساختار نه‌عاملی فوق، از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. در مدل طراحی شده، فرض بر این است که هر کدام از عوامل که به واسطه گویه‌های مربوط به خود شناسایی می‌شوند، می‌توانند عامل مرتبه بالاتری را بازنمایی کنند که همان برنامه درسی کارآفرینی در دوره متوسطه دوم تحصیلی است. با استفاده از نرم‌افزار ایموس (نسخه ۲۳) تحلیل عامل مرتبه اول انجام شد. بر این اساس، در تحلیل عامل مرتبه اول بار عاملی هریک از گویه‌ها با عامل مربوطه بررسی شد. نتایج بار عاملی گویه‌ها نشان‌دهنده روایی سازه مدل بود (جدول ۷).

جدول ۷. بار عاملی گویه‌های ساختار نه‌عاملی

عامل	گویه‌ها	بار عاملی
هدف	۱. کسب دانش مربوط به کارآفرینی	۰/۵۶
	۲. مهارت‌ورزی	۰/۴۰
	۳. شناسایی استعدادها و مهارت‌های کارآفرینانه	۰/۲۶
	۴. القای خطرپذیری با استفاده از فنون تحلیلی	۰/۵۱
گروه‌بندی	۵. سوق دادن نگرش‌ها به سمت تغییر	۰/۴۱
	۶. استقلال‌طلبی	۰/۵۱
	۷. براساس استعداد	۰/۵۹
	۸. مهارت‌های ارتباطی و بین‌فردی	۰/۵۵
محتوا	۹. علایق و موضوعات	۰/۵۳
	۱۰. مفهوم کارآفرین و کارآفرینی	۰/۶۶
	۱۱. تاریخچه کارآفرینی در ایران و خارج از کشور	۰/۵۹
	۱۲. انواع کارآفرینی	۰/۶۶
مواد، منابع و ابزار یادگیری	۱۳. ویژگی‌های کارآفرین	۰/۴۳
	۱۴. ضرورت و اهمیت کارآفرینی	۰/۴۷
	۱۵. نقش کارآفرینی در اشتغال	۰/۵۳
	۱۶. دیداری - شنیداری	۰/۴۸
فعالیت‌های یادگیری	۱۷. نوشتاری	۰/۶۰
	۱۸. موقعیت‌های آموزشی	۰/۶۲
	۱۹. کاوش و جست‌وجو	۰/۶۷
	۲۰. پرسش و پاسخ	۰/۵۳
روش‌های یاددهی - یادگیری	۲۱. کارآموزی	۰/۴۹
	۲۲. کار گروهی	۰/۵۹
	۲۳. تمرین و تکرار	۰/۶۲
	۲۴. تعاملی	۰/۶۷
	۲۵. تفکر انتقادی و خلاق	۰/۷۰
	۲۶. کاوشگری	۰/۶۲
	۲۷. اکتشافی	۰/۷۰

عامل	گویه‌ها	بار عاملی
ارزشیابی و ابزارهای آن	۲۸. ارزشیابی تشخیصی، تکوینی و پایانی	۰/۵۷
	۲۹. ارزشیابی فردی و گروهی	۰/۵۷
	۳۰. به‌کارگیری استانداردهای ارزشیابی	۰/۶۹
	۳۱. برگزاری آزمون مستمر	۰/۷۱
	۳۲. امتحانات چندگزینه‌ای	۰/۴۰
	۳۳. امتحانات شفاهی	۰/۶۷
	۳۴. انجام پروژه‌های تحقیقاتی	۰/۸۲
	۳۵. استفاده از چک‌لیست	۰/۷۷
	۳۶. خودارزیابی فردی	۰/۶۹
	۳۷. استفاده مستمر از مدرسه و مکان‌های خارج از مدرسه	۰/۶۵
فضا و مکان	۳۸. محدود نبودن مکان انجام فعالیت‌ها	۰/۷۱
	۳۹. انتخاب فضا و مکان برنامه‌ها به تناسب ماهیت و مقتضیات فعالیت‌ها	۰/۷۷
	۴۰. شبکه‌های اجتماعی و مجازی	۰/۸۳
	۴۱. یک جلسه در هفته	۰/۸۵
زمان	۴۲. زمان‌بندی معقول فعالیت‌ها	۰/۸۵

فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان

شاخص‌های برازش به‌دست‌آمده برای مدل اندازه‌گیری مرتبه اول ساختار نه‌عاملی $\chi^2 = 943/73$ ، $CFI = 0/88$ ^{۱۹}، $TLI = 0/87$ و $RMSEA = 0/061$ ^{۲۰} حاکی از برازش قابل قبول مدل است و تا حد زیادی شاخص‌های برازش به مقادیر بحرانی بسیار نزدیک‌اند. همچنین شاخص‌های ریشه میانگین مجذورات باقی‌مانده (RMR)^{۲۱}، شاخص نیکویی برازش (GFI)^{۲۲}، شاخص تعدیل‌شده نیکویی برازش (AGFI)^{۲۳}، شاخص نرم‌شده برازندگی (NFI)^{۲۴}، شاخص نرم‌نشده برازندگی (NNFI)^{۲۵} و شاخص برازندگی فزاینده (IFI)^{۲۶} به‌عنوان ملاک‌های مدل نه‌عاملی با داده‌های مشاهده‌شده بسیار مطلوب است. نتایج در جدول ۸ ارائه شده است.

19. Comparative of fit index
20. Root mean square error of approximation
21. Root mean square residual
22. Goodness of fit index
23. Adjusted goodness of fit index
24. Normed of fit index
25. Non normed of fit index
26. Incremental of fit index

جدول ۸. شاخص‌های نیکویی برازش مدل اندازه‌گیری مرتبه اول

مقدار	شاخص
۰/۰۶۱	RMSEA
۰/۰۴۲	RMR
۰/۹۱	GFI
۰/۸۷	AGFI
۰/۹۵	NFI
۰/۹۰	NNFI
۰/۹۱	IFI
۰/۸۸	CFI

شکل ۵. الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در مقطع متوسطه دوم

۶. نتیجه

هدف از این پژوهش طراحی و اعتبارسنجی الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه در راستای سیاست‌های کلی کارآفرینی نظام بود. تحقیق پیش‌رو از لحاظ روش گردآوری داده‌ها، توصیفی و از نظر شیوه اجرا، کیفی - کمی بود. در بخش کیفی، با استفاده از رویکرد تحلیل مضمون، ابعاد و مؤلفه‌های برنامه درسی کارآفرینی توسط پانزده نفر از استادان و متخصصان کارآفرینی به‌شکل هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری شناسایی و انتخاب شد. پژوهشگر با استفاده از روش کیفی به طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه پرداخت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد چارچوب‌ها و سیاست‌های طراحی الگوی برنامه درسی کارآفرینانه در مدارس متوسطه را می‌توان براساس مدارک و مستندات مرتبط در قالب نه عنصر تدوین کرد. با توجه به یافته‌های پژوهش و ادغام و خلاصه‌سازی مضامین پایه به‌دست‌آمده از بررسی متون و مقالات، مضامین پایه استخراج شده در چارچوب عناصر نه‌گانه برنامه درسی کلان به‌عنوان مضامین سازمان‌دهنده سطح اول قرار گرفت. این عناصر عبارت‌اند از: هدف، گروه‌بندی، محتوا، مواد، منابع و ابزار یادگیری، روش‌های یاددهی - یادگیری، ارزشیابی و ابزارهای آن، فعالیت‌های یادگیری، فضا و مکان، و زمان. تتبع در مضامین سازمان‌دهنده سطح اول (عناصر برنامه درسی) نشان می‌دهد هریک از این مضامین تعدادی مضامین پایه دارد که باید در دستیابی به مضمون گزینشی برنامه درسی کارآفرینانه مورد توجه قرار گیرد. ساختار هر عنصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش درس کارآفرینانه بیانگر الزامات و تمهیدات لازم آن برای مبدل شدن به عنصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش کارآفرینانه، و تمرکز هر عنصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش کارآفرینانه بیانگر نتایج مطلوبی است که هریک از عناصر برنامه درسی مبتنی بر آموزش کارآفرینانه برای فراگیران خواهد داشت. برنامه درسی مذکور سعی می‌کند ضمن بیان آموزش کارآفرینی، منش کارآفرینانه و طرز برخورد با مسائل و مهارت‌های شخصی را نیز بیان کند. به کار بردن این مهارت و شخصیت کارآفرینانه، موجب تأثیر مثبت و پایدار بر اقتصاد و اجتماع می‌شود. دانش‌آموزان مدارس به‌سختی می‌کوشند در آزمون کنکور و ورود به دانشگاه موفق شوند، ولی اغلب آمادگی برای فعالیت در بازار کسب‌وکار و قابلیت‌های علمی و مهارتی لازم را ندارند. برنامه‌ریزی درسی برای سازمان‌دهی دقیق فعالیت‌ها و تجربیات یادگیری به منظور ایجاد تغییرات مطلوب در فراگیران، به شناخت دیدگاه‌ها و نگرش‌های مربوط به کارآفرینی نیاز دارد.

یافته‌های پژوهش حاضر در زمینه عناصر برنامه درسی کارآفرینانه شامل عناصری است که در ادامه بررسی می‌شود. عناصر مربوط به هدف شامل کسب دانش مربوط به کارآفرینی، مهارت‌ورزی، شناسایی استعدادها و مهارت‌های کارآفرینانه، القای خطرپذیری با استفاده از فنون تحلیلی، سوق دادن نگرش‌ها به‌سمت تغییر و استقلال‌طلبی است. هدف از کارآفرینی آموزش دادن دانش‌آموزان برای خلاقیت، نوآوری و سودمندی بیشتر است. آموزش کارآفرینی باید ماهیت مبهم ورود به کسب‌وکار را روشن کند. همچنین از دیگر اهداف آن، ارتقای شناخت

فرصت‌هاست. فراگیر، به‌عنوان کارآفرین، باید از توانمندی‌های حرفه‌ای خود آگاهی یابد. از اهداف آموزش کارآفرینی کسب دانش مربوط به کارآفرینی، و شناسایی و تحریک استعدادها و مهارت‌های کارآفرینانه است. بنابراین تربیت دانش‌آموز کارآفرین در واقع به تغییر به‌عنوان مقوله تعیین‌کننده می‌نگرد؛ دانش‌آموزان کارآفرین ارزش‌ها را تغییر می‌دهند و ماهیتشان را عوض می‌کنند. آنان برای تحقق این ایده، قدرت خطرپذیری خود را به کار می‌گیرند. به‌درستی تصمیم‌گیری می‌کنند و از این‌رو هرکس به‌درستی تصمیم بگیرد، به‌نوعی کارآفرین تلقی می‌شود. هر کارآفرینی همیشه نکاتی را در مورد مدیریت مالی می‌داند و سعی می‌کند از طریق فراگیری و آموزش، خودش را ارتقا دهد و در نتیجه به یک فراگیر کارآفرین تبدیل شود.

نتایج این پژوهش با یافته‌های مطالعات رحیمی و دهقان (۱۳۹۹)، هاشمی و دیگران (۱۳۹۸)، مرتضی‌نژاد و دیگران (۱۳۹۴)، فرانک و دیگران (۲۰۱۴)، مدرسی‌سریزدی و دیگران (۱۳۹۸)، رازیانی (۱۳۹۳)، اقبالی (۱۳۹۳)، جان (۲۰۱۸)، چو (۲۰۲۱) همسویی دارد.

در پاسخ به سؤال پژوهش: «آیا برنامه درسی کارآفرینی طراحی شده در دوره متوسطه دوم براساس سیاست‌های کلی نظام، از اعتبار لازم برخوردار است؟» نتایج تحلیل عاملی اکتشافی به راه‌حلی نه‌عاملی انجامید که $61/21$ درصد از واریانس مقیاس را تبیین می‌کرد. به بیان دقیق‌تر، برنامه درسی کارآفرینی در دوره متوسطه دوم تحصیلی ۳ ماهه یا عامل معنادار با ارزش ویژه مساوی یا بزرگ‌تر از ۱ دارد. عامل اول با ارزش ویژه $8/42$ قادر به تبیین $28/08$ درصد از واریانس کل آزمون، عامل دوم با ارزش ویژه $16/2$ قادر به تبیین $7/20$ درصد از واریانس کل آزمون، عامل سوم با ارزش ویژه $52/1$ قادر به تبیین $5/08$ درصد از واریانس کل آزمون، عامل چهارم با ارزش ویژه $37/1$ قادر به تبیین $4/56$ درصد از واریانس کل آزمون، عامل پنجم با ارزش ویژه $25/1$ قادر به تبیین $4/18$ درصد، عامل ششم با ارزش ویژه $34/1$ قادر به تبیین $5/25$ درصد، عامل هفتم با ارزش ویژه $89/2$ قادر به تبیین $2/34$ درصد، عامل هشتم با ارزش ویژه $37/1$ قادر به تبیین $71/2$ درصد و عامل نهم با ارزش ویژه $11/1$ قادر به تبیین $1/81$ درصد از واریانس کل مدل بوده است. همان‌گونه که روشن است، هم‌بستگی نمره کل با هر ۳ عامل در سطح $0/0001$ معنادار است. برای ارزیابی بیشتر ساختار نه‌عاملی فوق، از روش تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. در مدل طراحی شده فرض بر این است که هرکدام از عوامل که به واسطه گویه‌های مربوط به خود شناسایی می‌شوند، می‌توانند عامل مرتبه بالاتری را بازنمایی کنند که همان برنامه درسی کارآفرینی در دوره متوسطه دوم تحصیلی است.

۷. پیشنهادها

با توجه به نتایج تحقیق پیشنهاد می‌شود جهت بهبود آموزش‌های کارآفرینی، کارگروه «آموزش کارآفرینی» در دفتر تألیف کتب درسی دوره دوم متوسطه تشکیل و در آن، اهداف آموزش کارآفرینی به دبیران شناسانده شود. همچنین با برگزاری کارگاه‌ها و نشست‌های تخصصی، به دبیران دروس

کارآفرینی آموزش‌های لازم داده شود. پیشنهاد می‌شود آموزش کارآفرینی در دوره‌های تربیت معلم گنجانده شود و در راستای تحقق یادگیری مطلوب و نیل به اهداف برنامه درسی تدوین شده، بسته آموزشی درس متشکل از اجزایی همچون نرم‌افزارهای آموزشی مرتبط، فیلم‌های تأثیرگذار، تصاویر و نقشه، با همکاری نهادهای مرتبط با درس تهیه شود. در نهایت توصیه می‌شود از طریق بروشور و جزوه‌های آموزشی و برگزاری کارگاه‌های آموزش خانواده، به والدین سواد کارآفرینی آموزش داده شود.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

این مقاله حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان

تمام نویسندگان در آماده‌سازی این مقاله مشارکت کرده‌اند.

تعارض منافع

بنابه اظهار نویسندگان، در این مقاله هیچ‌گونه تعارض منافی وجود ندارد.

تعهد کپی‌رایت

طبق تعهد نویسندگان، حق کپی‌رایت (CC) رعایت شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

- Abd Hamid, M. (2013). Entrepreneurship education: The implementation in Year 1 primary school curriculum in Malaysia. *A case study of one district in East Peninsular Malaysia*, The University of York, Department of Education.
- Ademiluyi, L. F., Ayanwole, A. A., & Auko, K. A. (2022). Perception of vocational and non-vocational on implementation of entrepreneurship studies in primary school curriculum and pupils' entrepreneurial awareness in Lagos state. *KWASU International Journal of Education (KIJE)*, 4(1), 80-88.
- Ahmadi, Gh., & Fazaeli Far, Z. (2015). Amoozeshe karafarini dar barnamehaye darsi Iran; az nazar ta amal [Entrepreneurship education in Iran's curricula, from theory to practice]. Hamayeshe anjomane motaleat barnameh darsi Iran. Retrieved from <https://sid.ir/paper/844636/fa>. (in Persian)
- Ahmadpoor Daryani, M., & Moghimi, S. M. (2001). Naghsh-e-Karafarini dar behbod danesh saheban kasb va kar koochak [The role of entrepreneurship in improving the knowledge of small business owners]. *Magazine of Tadbir*, 113, 23-35. (in Persian)
- Akbari, K. (2006). *Toseeye Karafarini, Rooykarde Amoozashi* [Entrepreneurship development, educational approach]. Sazman Entesharat Jahad Daneshgahi Publications. (in Persian)
- Alavi, S. (2016). Evaluation of the Islamic Republic of Iran's foreign policy based on the 20-years Perspective document and General Politics (1384-1388). *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 4(15), 143-163. (in Persian)
- Al-Shaikh, M. E. (2022). Identifying the gaps in entrepreneurial marketing curriculum. *Journal of Entrepreneurship Education*, 25, 1-32.
- Amiri, M., Zali, M. R., & Majd, M. (2009). Limitation on Emergent Businesses. *Journal of Entrepreneurship Development*, 2(1), 81-102. (in Persian)
- Ansari Samani, H., & Alizadeh, N. (2020). Business Prerequisites for Entrepreneurship Development in Achieving Economic Growth: Study of selected countries the Landscape Document Area. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 8(32), 598-623. <http://dx.doi.org/10.30507/JMSP.2021.102471>. (in Persian)
- Asareh, A., & Fazaeli Far, Z. (2015). Jaygahe amoozeshe karafarini dar barnamehaye darsi doreye ebtadaee [The place of entrepreneurship education in primary school curricula]. *Hamayeshe Melli Ebtadaee*. Retrieved from <https://sid.ir/paper/858101/fa>. (in Persian)
- Bahmani, N., Arašti, Z., & Hosseini, S. R. (2020). Comparative study of entrepreneurship education in elementary school in selected countries and presenting a model for

- Iran. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 7(28), 630-645. <http://dx.doi.org/10.32598/JMSP.7.4.6>. (in Persian)
- Bavafa, D., Dehghani, M., Javadipour, M., & Mohammad Kazemi, R. (2021). Synthesis of an entrepreneurship curriculum model in the field of educational sciences based on Akker's spider web. *The Journal of New Thoughts on Education*, 17(3), 231-250. <http://dx.doi.org/10.22051/jontoe.2020.31758.3069>. (in Persian)
- Biabani, E., & Pahlevanzadeh, F. (2020). The Pathology of Iran's Position in Global Doing Business Ranking According to General Policies. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 7(28), 612-629. <http://dx.doi.org/10.32598/JMSP.7.4.5>. (in Persian)
- Boorkhani, A., Motahhar, M., & Ansari, S. (2014). Barresi asrbakhshiyeh Amoozeshhaye daneshgahi dar mizane afzayeshe karafariniye daneshjooyan Tehran [Investigating the effectiveness of university education in increasing the entrepreneurship of Tehran students]. *The First Annual Conference on Management, Innovation and Entrepreneurship*. Shiraz. (in Persian)
- Chux, G. (2021). Entrepreneurship education, curriculum and lecturer-competency as antecedents of student entrepreneurial intention. *The International Journal of Management Education*, 19(1), 100295.
- Cincera, J. (2018). Designing a sustainability-driven entrepreneurship curriculum as a social learning process: A case study from an international knowledge alliance project. *Journal of Cleaner Production*, 172, 4357-4366.
- Duan, N., & Lu, H. (2022). Construction and Application of Innovation and Entrepreneurship Curriculum System from the Perspective of Educational Ecology. *International Journal of Social Science and Education Research*, 5(2), 52-64.
- Eghbali, E. (2014). Asib shenasiye Amoozesh Karafarini dar Iran [Pathology of entrepreneurship education in Iran]. *The First Annual Conference on Management, Innovation and Entrepreneurship*. Shiraz. (in Persian)
- Engle, R., Dimitriadi, N., Gavidian, J., Schlaegel, C., Delanoe, S., & Alvarado et al. (2010). Entrepreneurial intent: A twelve-country evaluation of Ajzen model of planned behavior. *International Journal of Entrepreneurial Behavior and Research*, 16(11), 35-57.
- Frank, H. et al. (2014). Entrepreneurial orientation and education in Austrian Secondary School. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 12(2).
- Friatin, L. Y., & Jamilah, J. (2022). Constructing esp ba sed entre eneuter preunship curriculum for teacher trainees: a need analysis of building cre ative lifes skills. *Jall (Journal of*

Applied Linguistics and Literacy), 6(1), 121-130.

- Gibb, A. (2002). In Pursuit of A New 'Enterprise' and 'Entrepreneurship' paradigm for Learning: Creative Destruction, New Values, New Ways of Doing things and New Combinations of Knowledge. *International Journal of Management Review*, 4(3).
- Hashemi, S. A., Omid, J., Gholtash, A., & Mashinchi, A. A. (2019). Mental Constructions of Educators from the Entrepreneurship Education Curriculum for Schools. *Journal of Curriculum Studies*, 14(53), 101-134. (in Persian)
- Hassani, H. (2020). Barnamehaye darsi va raveshhaye tadrīs dar amoozeshe karafarini [Curricula and teaching methods in entrepreneurship education]. *The First National Conference on Curriculum and Employment*. Mashhad. (in Persian)
- Heinonen, J., & Akola, E. (2007). Entrepreneurship Training and Entrepreneurial Learning in Europe. *Results from the Entlearn Project*, TSE Entre. Turku School of Economics, Esa Print Oy, Tampere.
- Izadi, S., Mohammadiyan, M., & Lotfi, A. (2020). Barnamehye darsi mobtani bar karafarini [Curriculum based on entrepreneurship]. *The First National Conference on Curriculum and Employment*. Mashhad. (in Persian)
- Jeou-Shyan, H. (2021). Learning innovative entrepreneurship: Developing an influential curriculum for undergraduate hospitality students. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 29. <https://doi.org/10.1016/j.jhlste.2020.100289>.
- Kamali, N. (2020). *Karafarini dar barnameh darsi* [Entrepreneurship in the curriculum]. Fekr Azin Publication. (in Persian)
- Karami, J., & Rasoulinezhad, E. (2019). A Comparative Study of Long-term Economic Policies in Iran and the Russian Federation. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 7(26), 208-225. <http://dx.doi.org/10.32598/JMSP.7.2.208>. (in Persian)
- Karimian, Z., Salehi, K., & Khodaie, E. (2020). A grounded Theory explaining the process of entrepreneurial spirit formation among the students in Technical-Vocational schools (TVS). *The Journal of New Thoughts on Education*, 16(1), 7-44. <http://dx.doi.org/10.22051/jontoe.2019.20595.2234>. (in Persian)
- Khodabakhshi, A., & Golzari, Z. (2022). The Impact of Entrepreneurship on the Economic Growth of Iran and Selected Countries in the Vision Document based on the General Employment Policies. *Quarterly Journal of The Macro and Strategic Policies*, 10(39), 564-585. <http://dx.doi.org/10.30507/jmsp.2022.313382.2331>. (in Persian)

- Lackéus, M. (2015). *Entrepreneurship in Education: What, Why, When, How*. Centre for Entrepreneurship, SMEs, Tourism and Local Development. Paris: OECD.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic Inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage Publications, Inc.
- Loughnan, K. (2013). How to introduce enterprise into your school's curriculum. Retrieved from <https://www.theguardian.com/teachernetwork/teacher-blog/2013/nov/23/teaching-enterprise-schoolcurriculum>.
- Luczkiw, E. (2008). Entrepreneurship Education in an age of Chaos, Complexity and Disruptive Change. In J. Potter (Ed.). *Entrepreneurship and Higher Education*, 65-93. OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264044104-5-en>.
- Maritz, A., & Brown, C. R. (2013). Illuminating the black box of entrepreneurship education programs. *Education and Training*, 55(3), 234-252. <https://doi.org/10.1108/00400911311309305>.
- Modaresi Saryazdie, A. S., Naderi, E., Seif Naraghi, M., & Ahghar, G. (2020). Validation of Curriculum Model Based on an Entrepreneurial Approach in Farsi Course in the Second Period of Primary School. *Educational Measurement and Evaluation Studies*, 9(28), 107-138. <http://dx.doi.org/10.22034/emes.2020.38191>. (in Persian)
- Mondalizadeh, Z., & Khosravizadeh, E. (2019). Entrepreneurial Educational Needs Assessment in the Curriculum of Sport Sciences (Case Study: Universities of Markazi Province). *Research on Educational Sport*, 7(17), 35-62. <http://dx.doi.org/10.22089/res.2018.6211.1506>. (in Persian)
- Mortazanejad, N. et al. (2017). Tabyine anasor barnamehye darsi karafarini dar amoozeshe omoomi sentez pazhoohi [Explanation of Entrepreneurship Curriculum Components in General Education Synthesis Inquiry]. *Nazariyeh va Amal*. 5(9), 105-142. (in Persian)
- Naderi, N., Amiri, S., Delangizan, S., & Jafari, H. (2015). Creation Conceptual Model for the Impact of Entrepreneurship Education Components on Trainees' Attitude towards Business in Kar-Danesh Conservatories. *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 2(2), 17-34. (in Persian)
- Nazari, M., & Abbasiyani, M. (2020). Barresiye rooykardhaye barnamehe darsi ba karafarini daneshamoozane pesar [Examining curriculum approaches with entrepreneurship of male students]. *The First National Conference on Curriculum and Employment*. Mashhad. (in Persian)
- Pishbaz, M., & Noorabadi, S. (2020). Estelzamate barnamehye darsi mobtani bar karafari-

- ni dar nezam amoozedhi Iran [Curriculum requirements based on entrepreneurship in Iran's educational system]. *The Sixth National Conference of Modern Researches in the Field of Humanities and Social Studies of Iran*. (in Persian)
- Rahimi, B., & Deghani, M. (2020). Explore the Nature of the Elements of the Community-based Curriculum Pattern on the Higher Education System Based on Meta-Synthesis Approach. *Journal of Higher Education Curriculum Studies*, 11(21), 163-200. (in Persian)
- Rahimi, H., & Sharif, M. (2014). A Comparative Study of Entrepreneurship Education in South & North Selected Countries. *Higher Education Letter*, 7(25), 101-128. (in Persian)
- Razyani, R. (2014). Amoozaeshe karafarinaneh dar maghta motavaddeth; pish sharte toseyeh karafarini [Entrepreneurial education in high school; A prerequisite for the development of entrepreneurship]. *The First Annual Conference on Management, Innovation and Entrepreneurship*. Shiraz. (in Persian)
- Rezaee, B., Naderi, N., & Safari Babazaidi, M. (2020). Identify Barriers To Entrepreneurship Education In Kermanshah Schools. *Journal of School Administration*, 8(3), 51-66. Retrieved from <https://sid.ir/paper/964598/en>. (in Persian)
- Rezaei, M., & Marzoghi, R. (2018). An Evaluation of Entrepreneurship Components in the Experienced Curriculum from Perspective of Undergraduate: Case Study at the Kabul University. *Research in Curriculum Planning*, 58, 50-61. <http://dx.doi.org/10.30486/jsre.2018.543719>. (in Persian)
- Sabzeh, B. (2015). Designing a Model for Entrepreneurship Curriculum for Preschool Children and Its Evaluation due to the Viewpoint of Specialists in curriculum, Entrepreneurship and Educators. *Preschool and Elementary School Studies*, 1(1), 140-160. <http://dx.doi.org/10.22054/soece.2015.2606>. (in Persian)
- Shahhosseini, A. (2013). *Karafarini* [Entrepreneurship]. Tehran: Aeezh Publication. (in Persian)
- Sharafi, M., Moghadam, M., & Mazbouhi, S. (2012). Entrepreneurship Curriculum: Objectives, Content, Teaching Methods and Evaluation. *Innovation & Creativity in Human Science*, 1(3), 97-130. Retrieved from <https://sid.ir/paper/223454/en>. (in Persian)
- Shirpoor, M. (2020). Tavajjoh be negaresh, shayestegi va raftarhaye karafarinanehye danesh amoozan [Attention to attitude, competence and entrepreneurial behavior of students]. *The 6th International Conference on Management, Psychology and Humanities with a Sustainable Development Approach*. (in Persian)
- Shojaee, A., Arefi, M., Fathi Vajargah, K., Shams Moorkani, Gh., & Arabi, H. (2020). Elzamat

va shayestegihaye barnamehe darsi mobtani bar karafarini [Entrepreneurship-based curriculum requirements and competencies]. *The First National Conference on Curriculum and Employment*. Mashhad. (in Persian)

Siadat, S. A., Rezazade, S. S., & Babri, H. (2012). Entrepreneurship Morale among Students at Isfahan University of Medical Sciences. *Iranian Journal of Medical Education*, 12(7), 527-536. (in Persian)

Udu, C. S., & Amadi, U. P. N. (2013). Integrating Basic Entrepreneurship Studies into Primary Education Curriculum: Platform for Sustainable National Development. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 2(5).

Urbano, D., Marinés, A., & Nuria, T. (2008). Doctoral education in entrepreneurship: A European case study. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 15(2), 336-347

Vezarate Amoozesh va Parvaresh. (2010). *Sanade tahavvole bonyadin amoozesh va parvaresh* [Document of the fundamental transformation of education]. Tehran. (in Persian)

Yadollahi Farsi, J., & Mirarab Razi, R. (2009). A Survey of Entrepreneurship Curriculum Development in the Field of Education. *Journal of Entrepreneurship Development*, 2(1), 61-80. (in Persian)

Yaghoobi Najafabadi, A. (2010). Zaroorat amoozehe karafarini dar hameye maghate [The necessity of entrepreneurship education at all levels]. *Roshd School Counselor*, 4, 28-31. (in Persian)

Zabihi, M. R., & Moghaddasi, A. R. (2006). *Karafarini az Teori ta Amal* [Entrepreneurship from theory to practice]. Mashhad: Jahane farda (Nama) Publications. (in Persian)

Zahiri, A., Sanaeepour, H., & Raštegar, A. (2021). Designing an Entrepreneurship Development Planning Model with a Strategic Resilience Approach in Start-up Tourism Businesses. *Geography (Regional Planning)*, 11(43), 487-504. (in Persian)